

Avrupa Haritasında Türkiye

Avrupa Haritasında Türkiye

Editör

Hakan Yılmaz

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ - **İSTANBUL 2005**

Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
İstanbul
Copyright © 2005

Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.
Boğaziçi Üniversitesi Kuzey Kampüs Eta B Blok Zemin Kat
Etiler/İstanbul TÜRKİYE
bupress@buvak.org.tr bupress@boun.edu.tr
www.bupress.com
Telephone and fax: (90) 212 257 87 27

Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
Boğaziçi Üniversitesi Vakfı
tarafından desteklenmektedir.

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, hiçbir
yolla
yayının tamamı ya da bir bölümü kopyalanamaz, çoğaltılamaz, ticari
amaçlarla kullanılamaz.

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazar(lar)ına aittir.

Boğaziçi University Library Cataloging in Publication Data

Yılmaz, Hakan,
Avrupa Haritasında Türkiye / Hakan Yılmaz
vi, 163 p.; ill.; 23 cm.
Includes biographical references
ISBN 975-6193-XXXX
1. Europe – Foreign relations – Turkey. 2. Turks
Europe – Public opinion. I. Yılmaz, Hakan
DR479.E85

Kapak tasarımı: İnci Batuk
Baskı: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası
Birinci Basım: 2005
9,5 pt Bookman

Printed in Turkey

Teşekkür

Bu derlemedeki tüm yazılar, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından desteklenen, “Türkiye ve Avrupa: Kültürel Karşılaşmalar” başlıklı araştırma raporu için 2002 yılında yazılmıştır. Biçimsel düzenlemeler haricinde yazılarda içerik bakımından herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Hakan Yılmaz’ın yönettiği ve onunla birlikte Ali Akay, Duygu Köksal, Arzu Öztürkmen ve Aslı Özyar’ın katıldığı söz konusu araştırma 2002 yılı içerisinde yürütülmüş ve Aralık 2002 tarihinde bitirilmiştir. Desteğinden ve raporların kitap halinde yayımlanmasına verdiği izinden ötürü TESEV’e, özellikle TESEV’in o dönemdeki başkanı Özdem Sanberk’e ve araştırma direktörü Ali Çarkoğlu’na teşekkür ederiz. Gülşah Seral ve Ceren Belge’ye titiz çevirileri, Bahar Başer’e de indeksin hazırlanmasındaki değerli katkılarından ötürü teşekkürlerimizi sunarız.

İçindekiler

Giriş: Türkiye'yi Avrupa Haritasına Sokmak	1
<i>Hakan Yılmaz</i> (Bazı bölümleri İngilizce'den Türkçe'ye çeviren: Gülşah Seral)	
Avrupalıların Türkiye'nin Gündelik Hayatı Hakkındaki Anlatıları: Türkiye'de Yaşayan Avrupalılarla Yapılan Görüşmeler	21
<i>Hakan Yılmaz</i> (İngilizce'den Türkçe'ye çeviren: Gülşah Seral)	
“Anadolu Medeniyetleri”? Avrupa'nın Bakış Açısından Türkiye'nin Eski Kültürleri	Error! Bookmark not defined.
<i>Aslı Özyar</i> (İngilizce'den Türkçe'ye çeviren: Ceren Belge)	
Turizm: Sokaktaki Avrupalı'nın Türkiye İmajını Kurmak	Error! Bookmark not defined.
<i>Arzu Öztürkmen</i>	
Avrupa ve Dünya Edebiyatında Türk Sesleri: Yaşar Kemal'den Orhan Pamuk ve Latife Tekin'e ...	Error! Bookmark not defined.
<i>Duygu Köksal</i> (İngilizce'den Türkçe'ye çeviren: Ceren Belge)	
Avrupa'da Türk Plastik Sanatları...	Error! Bookmark not defined.
<i>Ali Akay</i>	
Yazarlar	Error! Bookmark not defined.

Giriş: Türkiye'yi Avrupa Haritasına Sokmak

Hakan Yılmaz

Kültür konusu, hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin gündemine 1990'lı yıllarla birlikte girdi. Bu yıllarda, Avrupa bütünleşmesi Soğuk Savaş öncesindeki ekonomik karakterinden Soğuk Savaş sonrasındaki siyasal karakterine doğru yön değiştirdi. Bu yön değişikliğinin önde gelen göstergesi, Aralık 1991'de Maastricht'de toplanan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'nde imzalanan Maastricht Antlaşması oldu. Resmi adı Avrupa Birliği Antlaşması olan bu antlaşma, özünde ekonomik içerikli bir uluslararası kuruluş olan Avrupa Topluluğu'nu siyasal içerikli bir uluslararası (uluslararası) birliğe dönüştürmeyi amaçlıyordu. Bu siyasal birliğin gelecekte alacağı somut biçim ise kurucu antlaşmada bilerek belirsiz bırakılmıştı. Avrupa siyasal birliğinin somut biçiminin gelecekteki gelişmelerin ve müzakerelerin sonucunda ortaya çıkması gerektiği düşünülmüştü. Gelecekte hangi biçimi alacağı konusu bir yana, Avrupa siyasal bütünleşmesinin iki boyutu vardı. "Derinleşme" kavramıyla anılan birinci boyut, halihazırda Birlik'e üye olan ülkeler arasındaki siyasal işbirliğinin sıkılaştırılmasını, bu sıkılaştırılmış işbirliğinin hayat bulacağı siyasal organların yaratılmasını, ve bir ortak dışişleri, savunma ve güvenlik politikasının oluşturulmasını kapsıyordu. Siyasal bütünleşmenin ikinci

boyutunu ise, Birlik'e yeni ülkelerin, özellikle de Sovyet sisteminden çıkmış Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, katılma sürecini ifade eden "genişleme" oluşturuyordu. Derinleşmenin düzenleyici çerçevesini 1991 Aralık ayında Maastricht'de toplanan Avrupa Birliği Konseyi çizerken, genişlemenin düzenleyici çerçevesini ise 1993 Haziran'ında Kopenhag'da toplanan ve genişlemeye ilişkin meşhur Kopenhag Kriterleri'ni formüle eden Avrupa Birliği Konseyi çizdi.

Bütün bu derinleşme ve genişleme süreçlerinde kültüre biçilen rol neydi? Gerek Maastricht Antlaşması'nın ilgili maddelerinde, gerekse diğer resmi Avrupa Birliği belgelerinde görüldüğü gibi, kültür, ortak bir Avrupa kültürünün oluşması, Avrupa Birliği çapında toplumsal kaynaşmanın, ortak bir Avrupalılık kimliği oluşturmanın ve bir Avrupa yurttaşı yaratmanın başta gelen faktörlerinden biri olarak görülüyordu. Nitekim, Maastricht Antlaşması'nın 128. maddesi, Topluluk'a, üye ülkelerin "ortak kültürel mirasını" ortaya çıkarma ve her uygulamasında kültürel faktörleri de hesaba katma görevini yüklüyordu. Avrupa Parlamentosu-Avrupa Konseyi Uzlaşma Komitesi tarafından 2000 yılı başında üzerinde anlaşmaya varılan ve 1 Ocak 2000-31 Aralık 2004 tarihleri arasındaki beş yıllık süre boyunca yürürlükte kalacak olan "Kültür 2000" programı ise, kültür alanını desteklemek için daha önce devreye sokulmuş bulunan üç Avrupa Birliği programını (sanatsal faaliyetleri destekleyen KALEIDOSCOPE, yayıncılık faaliyetlerini destekleyen ARIANE, ve ortak kültürel miras konusundaki çalışmaları destekleyen RAPHAEL) tek bir mali ve programatik çatı altında topluyordu. Kültür 2000 programının amaçları arasında, Avrupa'nın ortak kültürel mirasının gün ışığına çıkarılması ve paylaşılması ve kültürün Avrupa düzeyinde toplumsal bütünleşme ve yurttaşlık süreçlerinde oynadığı rolün pekiştirilmesi de bulunuyordu (Parliament-Council Conciliation Committee 2000). Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi, 2001 yılı Mayıs ayında Floransa'daki Avrupa Üniversitesi

Enstitüsü'nde yaptığı bir konuşmada, özlenen “Yeni Avrupa”nın ancak “gerçek bir Avrupa topluluğu (cemaati)” yaratmakla mümkün olabileceğini söylüyordu. Gerçek bir Avrupa topluluğunun ise, farklı ulus ve halklara ait olmakla birlikte, ortak bir kimlik duygusuna, ortak bir görüş ve amaca, ve ortak amaçlara birlikte ulaşma iradesine sahip insanlardan oluşabileceğini belirtiyordu. Ortak Avrupa kültürü, işte bu “gerçek Avrupa topluluğu”nun üzerinde inşa edileceği zemini, bu topluluğun ruhunu, kaynaştırıcı çimentosunu oluşturacaktı (Prodi 2001).

Bir Avrupa kültürü tanımlamak, özünde Avrupa'nın ve Avrupalılığın sınırlarını çizmektir. Sınır çizmek ise, esas olarak, bir içleme ve dışlama işlemi yapmak demektir. Avrupa kültürünün her tanımlanışı, diğer bir deyişle Avrupa'nın ve Avrupalılığın sınırlarının her çizilişi, bazı yerleri, ulusları ve halkları Avrupa'nın içine alırken, diğerlerini de dışarıda bırakmakla eşanlamlıdır. Avrupa kültürü üzerine yazılanlara baktığımızda, Avrupa'nın sınırlarının bazan tarihsel olarak çizildiğini görürüz. Buna göre, örneğin, Avrupa, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde kalan alandır. Kimi yazarlar, Avrupa'nın sınırlarını dinsel olarak çizer ve Avrupa'yı Batı Hristiyanlığı ile özdeşleştirirler. Bir başka grup ise, Avrupa'ya tarihsel olarak belirlenmiş, neredeyse mitik coğrafi sınırlar koyar. Coğrafi olarak tanımlanan Avrupa, kimi zaman Urallar'dan Atlantik'e uzanan toprak parçası, kimi zaman Atlantik'ten başlayıp İstanbul Boğazı'nda biten alandır. Tarih, din ve coğrafya gibi özsel ve değişmez kriterlerin yanı sıra, daha liberal ve daha seküler Avrupalı düşünürler ise, Avrupa kültürünü ekonomik ve politik temeller üzerinden tanımlayagelmişlerdir. Bu liberal-seküler tanıma göre, Avrupa bir “değerler topluluğu”dur. Avrupa değerleri, bir yandan demokrasi, özgürlük, hoşgörü gibi siyasal, diğer yandan da “sosyal piyasa ekonomisi” gibi ekonomik değerleri kapsar. Avrupa'nın kültürel haritası hangi kıstaslar esas alınarak çizilirse çizilsin, Türkiye, çoğu kez,

bu tanımlarla çizilen Avrupa haritasının dışında bırakılmıştır.

Tarihi süreç içinde Avrupa'nın Türkiye ile ilgili dışlayıcı anlatılarının üç ana aşamadan geçtiği görülür: ilki, erken modern dönemden 19. asrın sonlarına dek "din" in (Hıristiyanlık'ın) temel dışlama nedeni olduğu aşama; ikincisi, 19. asrın sonlarından başlayıp iki savaş arası devrede de devam eden "medeniyet" in ana dışlama sebebi olduğu aşama; sonuncu ve üçüncüsü ise, Soğuk Savaş'ın sonundan günümüze kadar "kültür" ün ana dışlama teması olarak belirlediği aşamadır. Bu evrim sürecinde Soğuk Savaş bir ara oluşturmuştur; bu dönemde Sovyetlerin Batı'yı tehdit etmesinden kaynaklanan hayatta kalma dürtüsü sonucunda Avrupa'nın Türkiye'yi dışlaması geçici olarak rafa kaldırılmıştır.

Başlangıç noktası erken modern döneme götürülebilen ve 19. asrın sonlarına kadar devam eden ilk aşamada din ana dışlayıcı tema olarak belirir. Buna göre, Türklerin imansız, kafir ve İsa-karşıtı oldukları için Avrupa'dan dışlanmaları gerektiği savunulmuştur. Bu ilk aşamada Hıristiyanlık dinine dayanan dışlayıcı argümanlar, sıkça, Türkleri Avrupa topraklarından geri püskürtmek amacını güden siyasal ve askeri bir Avrupa koalisyonu kurmak konusunda da çok aktif rol oynayan din adamları tarafından formüle edilmiştir. Dini temel alan dışlayıcı tezlerin en erken ve en çok bilinen örneklerinden biri, İtalyan din adamı Kardinal Alberoni'nin 18. asırda kaleme aldığı incelemede görülmektedir. Burada "Türk İmparatorluğu'nun Hıristiyan Prenslere Emri Altına Girmesini Sağlayacak Bir Plan" teklif eden Kardinal Alberoni şöyle demektedir:

"... birbirleriyle olmadık nedenlerle kavga çıkaran *Hıristiyan* Prenslere...Bu Dinsizlerin akıl almaz hakaretlerine, karşı gelmelerine, tahripkâr ve günahkâr davranışlarına rağmen ...onlarla munis bir şekilde geçinmelerini görmek inanılmaz...Sanki Semalar *Muhammedi* Doktrin dünyaya ineli beri görülmemiş bir Olaylar Zinciri sonunda *Türk*

İmparatorluğu'nun Devrilmesine işaret etmekte: Öyle bir yol ayrımı ki...Baş-Kafirin başındaki *Türban* sallanıyor. ...Dini bütün tüm Hıristiyanlar için hiçbir şey *Avrupa* Prenslerin, sebepsiz ve çoğunlukla haksız Savaşlarla birbirlerini kırmalarını, *Hıristiyan* kanı akıtmalarını izlemek denli haklı bir Şikâyet ve Keder nedeni olamaz... bu arada Hıristiyanlığın amansız ve aşikar Düşmanları *Avrupa* ve *Afrika*'da pek çok geniş ve zengin Eyaletin ve Krallığın Efendisi, hatta neredeyse tüm *Asya*'nın Hükümdarı olmuşlardır.” (Kardinal Alberoni 1736, sayfa 84-85, 87).

Bundan bir yüzyıl kadar sonra, 1876'da bir başka din adamı, Piskopos Josip Juraj Strossmayer, Balkanlar'daki Djakovo kentinden Londra'daki Bay William E. Gladstone'a gönderdiği mektupta, Türkleri Avrupa'dan çıkarıp atmak için benzer bir Hıristiyan temalı dışlayıcı argüman kullanmaktaydı:

“Konu olayların ne şekilde veya nasıl cereyan ettiği değil, Hıristiyanların, Kur'an ve ona inanan fanatiklerin idaresinde zulüm ve istibdat altında yaşamaya devam etmelerinin mümkün olup olmayacağıdır. Akli başında her kişinin bu soruya kati bir biçimde 'Hayır' diye cevap vermesi gerekir. ...Türkler arasında yaşayan Hıristiyanların tüm tarihini üç korkunç kelimeyle yazmak mümkündür: aptalca bir kendini beğenmişlik ve tembellik; hayasız ve gayritabii bir şehvet, ve son olarak da, bunların getirdiği müthiş bir zalimlik ve despotluk. ...Şunu da ekliyorum; tek bir yerde, bir kere yaşanmış bu zulme Türk İmparatorluğu'nun geniş topraklarını ve dört asrı da eklerseniz tüm Hıristiyan yürekler sızlayacak, Türkiye'de yaşayan Hıristiyanların yeterince acı çektiklerine kanaat getirecek ve Avrupa'nın adaletli ve akıllıca davranarak bu acılara son vermek için yardıma koşmasını beklememizi haklı göreceklerdir...” (Piskopos Josip Juraj Strossmayer 1876, sayfa 428-430).

On dokuzuncu yüzyıl sonlarında ve tüm iki savaş arasındaki dönemde, dışlama kriteri dinden “medeniyet”e dönmüştür. Böylece, yeni tip dışlayıcı argümanlarda Türkler modern Avrupa medeniyetiyle kıyaslandığında Barbarlar olarak resmediliyor, asırlar boyunca kaba kuvvetle işgal ettikleri Avrupa topraklarında medeniyetin gelişmesine imkân tanımadıkları söyleniyordu. Balkanların Avrupa'ya

nazaran geri kalmışlığına sebep olarak gösterilen “Türk Boyunduruğu” olgusu, bu fikrin en güzel örneğidir:

“En basit şekliyle, bu argümanın pek çok Balkan memleketinde, gündelik konuşma içinde şöyle geçtiğini görürüz: Turist sorar, ‘Asansör bugün neden çalışmıyor?’ (veya, Neden kahve, süt veya benzin yok?). Bu soruya halktan biri şu yanıtı verir: ‘Pet sto godina pod igotom.’ (Bulgarcası, Yunancası, Romencesi veya Sırpçası da olabilir)—Türk boyunduruğu altında geçen beş yüz sene yüzünden.” (Sowards, 1996).

Medeniyet temelli dışlayıcı anlatılarda Türkler, Avrupa’dan köklerinin kazınması ve çıktıkları yere, yani Orta Asya steplerine geri gönderilmesi gereken bir yabancı güç olarak tasvir edilmişlerdir. 1908’de Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’daki vilayetlerindeki kişisel gözlemlerini kapsamlı bir şekilde kağıda döken Amerikalı yazar William Milligan Sloane’dan yapılan aşağıdaki alıntı, yeni yüzyıla girerken çok kullanılan bu medeniyet temelli söyleme tipik bir örnektir:

“Onlar [Türkler] güdülecek ve katledilecek kadar ahmak ve boyun eğmeye hazır insan sürüleri bulabildikleri sürece yaşarlar. ... Asya’dan geldiler, hiç pişmanlık duymadan Asya’ya dönerler; tarihsiz bir kavim oldukları için de Avrupa’da geçirdikleri yüzyıllar gelecekteki yaşantılarında ancak bir Şehrazat masalı kadar bir yer bulacaktır. ...Türk’ü anlamak ve hakkını teslim etmek için bize dördüncü bir boyut gerekir. O bizim karşıtımızdır.” (Sloane 1908, sayfa 298-299).

Yirminci asrın başlarında Türkiye’yi gözlemlemiş bir başka Amerikalı, Amerika’nın İstanbul Konsolosu Henry Morgenthau ise, Türklerin özgün bir medeniyete sahip olmadıklarını, Avrupalılardan pek medeniyet dersi almadıklarını, ve yarattıkları medeniyet eserlerini de uyrukları altındaki halklardan ödünç aldıklarını öne sürer:

“Türk’ün beş asırda gösterdiği medeniyet eserlerinin neredeyse tümü, o pek hor gördüğü uyruklarından alınmıştır. Dini Araplardan gelmektedir; dilindeki belli bir edebi kıymeti Arap ve Farsça dillerinden ödünç aldıkları ile yaratmıştır; yazısı ise Arapça’dır. Konstantinopolis’in en

önde gelen mimari eseri, Aya Sofya Camii, aslında bir Bizans kilisesidir, ve tüm sözde Türk mimarisi Bizans'tan kaynaklanmaktadır. İş ve endüstri mekanizması daima uyrukların, yani Rumların, Musevilerin, Ermenilerin ve Arapların elinde olmuştur. Türkler Avrupa sanatından ve biliminden pek az şey öğrenmişler, pek az öğretim kurumu başlatmışlardır ve okur-yazarlık seviyesi yok denecek kadar düşüktür." (Morgenthau, tarihi bilinmiyor).

En son olarak da, Birinci Dünya Savaşı başlangıcında Britanya başbakanı olan Lloyd George, savaşın Türklerin hesabının görüleceği bir fırsat olarak kullanılması gerektiğini söylemiştir:

"Türkler bir insanlık kanseridir; kötü idare ettikleri memleketlerin bedenindeki tüm hayatı çürüten, sonsuz acı veren bir kanser ...İnsanlığa karşı işlediği suçlardan uzun bir utanç listesi olan Türk'ten nihayet bunların hesabının sorulacağı için sevinçliyim." (George, Lloyd D. 1914).

Yirminci yüzyılın sonlarında, Soğuk Savaş'ın ardından, dışlayıcı görüşler "kültür" üzerine oturtulmaya başlandı. Bu, Avrupa'nın sınırlarını anlatan muğlak bir kavramdı. Bu sınırlar bazen tarihi (ör. Avrupa, Roma ve Karolenj İmparatorlukları'nın kapsadığı topraklardır); bazen dini (ör. Avrupa, Katoliklik ve Protestanlık ile, aralarında sıkışmış, yerinin neresi olduğu belirsiz bir Ortodoks kilisesi demektir); bazen coğrafi (ör. Avrupa Ural Dağları ile Atlantik Okyanusu arasında kalan topraklardır); bazen ekonomik (ör. Avrupa refah ve zenginlik ülkesidir); bazen de politik sınırlara (ör. demokrasi, bireysellik, tolerans, insan haklarını da içeren "Avrupalı değerler") tekabül ediyordu. Ancak, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bu Avrupa kültürü Türkiye'yi Avrupa'nın kültürel sınırları dışında bırakacak şekilde ifade ediliyordu. Kültüre dayalı bu dışlayıcı ifadelerin belki de en bilineni Avrupa Birliği'nin (hepsi de Avrupa Parlamentosu'ndaki Avrupa Halk Partisi üyesi olan) muhafazakâr ve Hıristiyan Demokrat partilerin liderleri tarafından, Mart 1997'de Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı yayınladıkları ortak bildiriye yer alıyordu.

O zamanın New York Times gazetesi İstanbul temsilcisi Stephen Kinzer şöyle demişti:

“Bir kısım önde gelen Avrupalı lider, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne kabul edilme ümitlerine ağır bir darbe indirdi. Geçen hafta Brüksel’de yapılan bir toplantıda, Kıta’nın en önemli orta-sağ parti liderleri, Türkiye’yi ciddi bir aday olarak görmediklerini söylediler. Eski Belçika başbakanı ve Avrupa Halk Partisi (ki bunun içinde değişik memleketlerden orta-sağ partiler bulunmaktadır) Başkanı Wilfred Maartens şöyle konuştu: ‘Türkiye ne kısa, ne de uzun vadede Avrupa Birliği’ne aday değildir. Mümkün olan en yakın işbirliğini arzu ederiz ancak, kurduğumuz bir Avrupa Birliği’dir. Bu da Avrupalıların bir projesidir.’ Brüksel toplantısına İspanyol Başbakanı Jose Maria Aznar ve Alman Şansölyesi Helmut Kohl gibi liderlerle birlikte katılan İtalya Başbakanı Romano Prodi de ‘Türkiye’nin üyeliğine oybirliği ile karşı olunduğu görüldü,’ dedi.” (Kinzer, 1997).

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliğini karşı olan kültür-temelli dışlayıcı görüşler, Türkiye’nin “Avrupa Birliği’ne katılmaya yazgılı” resmi bir aday olduğu kararının çıktığı 1999 Aralık ayındaki Avrupa Birliği Konseyi Helsinki Zirvesi’nden sonra da dile getirilmeye devam etmiştir. O sırada Alman Parlamentosu’ndaki Hıristiyan Sosyal Birliği Grubu Başkanı olan Michael Glos, 2001’de yayımlanan “Türkiye Avrupa İçin Hazır mı?” başlıklı bir yazıda şu görüşleri ortaya koymuştu:

“Yeni adaylar kabul ederken beklentimiz onların sadece Kopenhag kriterlerine uymaları değil, bu kültürel ortama da kolayca uyum göstermeleri olmalıdır. Halihazırda, bambaşka bir politik ve kültürel atmosferden gelen Türkiye’nin bu beklentimizi yerine getirebilmesi hususunda şüphelerimiz vardır.” (Glos 2001).

Türkiye’yi hedef alan kültür-bazlı Avrupa dışlayıcılığının en yeni ve şüphesiz en çok ses getiren versiyonu, eski Fransız Cumhurbaşkanı ve halen Avrupa’nın Geleceği Konvansiyonu Başkanı olan Valery Giscard d’Estaing’in Avrupa Birliği Konseyi’nin Kopenhag

Zirvesinden bir ay önce, 2002 Kasım'ında Fransız gazetesi Le Monde'a verdiği bir söyleşide yer almıştır:

“Eski Fransız Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing bugün, pek çok Avrupalının düşünüp de açıkça söylemediği bir görüşü, kalabalık nüfuslu Müslüman Türkiye'nin hiçbir zaman Avrupa Birliği'ne katılmaya davet edilmeyeceğini dile getirerek geniş yankılar yaratacak bir tartışma başlattı. ... 76 yaşındaki eski Fransız Cumhurbaşkanı Giscard, Fransız gazetesi Le Monde'a verdiği demeçte, üye onbeş ve muhtemelen üyeliğe davet edilecek diğer on ülkenin aksine 'farklı bir kültürü, farklı bir yaklaşımı, farklı bir yaşam tarzı' olan Türkiye'yi kabul etmek 'Avrupa Birliği'nin sonu olur,' dedi. ... 'Başkenti Avrupa'da olmayan, nüfusunun yüzde doksanbeşi Avrupa dışında yaşayan Türkiye bir Avrupa ülkesi değildir,' dedi Giscard ... Pek çok Avrupalı bürokrat özel sohbetlerde bu konudaki tereddütlerini dile getirerek, 1999'dan beri resmen aday olmasına rağmen Türkiye'nin Birlik'e girmesine müsaade edilmeyeceğini, çünkü birinin ifadesiyle 'fazla büyük, fazla yoksul ve fazla Müslüman' olduğunu söylemişlerdir. ... AB'nin idari kolu olan Avrupa Komisyonu üst düzey yetkililerinden biri, Giscard 'içimizdeki elit tabakanın pek çoğunun fikrini ifade etti,' dedi. 'Çoğu kimse bunu memnuniyetle karşıladı.'” (Richburg 2002)

Harita önemlidir. Harita, ona bakanların ve inananların zihninde, ait olunan mekanı, öteki mekanlardan kimi zaman gri noktalarla, kimi zaman kalın siyah bir çizgiyle, kimi zaman ayrı bir renkle ayrılmış olarak gösterir. Bu ayrılmış mekanı, zihinlerde bir geometrik şekil olarak sabitleşir. Bu şekil, hava durumu grafiklerine, bayrak ve flamalara, okul kitaplarının kapaklarına, paraların üzerine, araştırma enstitülerinin logolarına basılır. Böylece, zamanla, mitik bir nesne hüviyetine bürünür. Bu yolla mitikleşen Avrupa haritalarının bir çoğuna, örneğin Euro banknotlarının üzerine basılan haritalara, Türkiye toprakları ya hiç alınmamıştır ya da sadece Avrupa'ya ait olduğu düşünülen Batı ucu alınmıştır. Aynı şekilde, Avrupa televizyon kanallarında Avrupa kentlerinin hava durumu raporları verilirken, ekranda beliren harita üzerinde ya da liste

halinde akan kentlerin arasında Türkiye'den ya hiçbir kent bulunmaz ya da belki ancak İstanbul'a yer verilir. Yine Avrupa televizyonlarında Avrupa'da gitmeye değer festival ve sergilerden sözedilirken, örneğin İskoçya'nın ücra bir kasabasındaki bir müzik festivali kendine yer bulur da, İstanbul Müzik Festivali ya da İstanbul Bienali es geçilir. Avrupa okullarında okutulan coğrafya veya tarih kitaplarında Türkiye'den, Avrupa coğrafyası ve tarihinin ayrılmaz bir parçası olarak konu edilmek bir yana, çoğu kez hiç bahsedilmeden geçildiğini de hatırlamak gerekir. Kısacası, Türkiye, Nazım Hikmet'in tasviriyle uzak Asya'dan Akdeniz'e bir kıvrak başı gibi uzanan bu dikdörtgenimsi yarımada, mitik Avrupa haritasında mevcut değildir.

Türkiye'nin Avrupa haritasına sokulmasını veya sokulmamasını tayin eden en önemli tarihsel faktörlerden biri olarak, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına bakmak gerekir. Bu savaşların yıktığı, geçersizleştirdiği, savunulamaz duruma getirdiği paradigmalara, kurduğu, yaydığı ve hakim kıldığı paradigmalara gözetmek yerinde olur. Kısaca söylenebilecek olan, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Avrupa paradigmasına (siyasal değer, tutum ve kurumlarına) kendini uyarlayabilmişken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan paradigmanın önemli ölçüde dışında kaldığıdır. Bir başka deyişle, Birinci Dünya Savaşı sonunda, iki savaş arası dönemde, Avrupa ile aşağı yukarı tam bir paradigmatik senkronizasyon yaşamış olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir desenkronizasyon sürecine girmiş, Avrupa paradigmasından sapmıştır. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Kemalist reformlar sayesinde, Batı Avrupa'nın o günkü siyasal kültürel gelişmesine, devlet kurumlarıyla, eğitim sistemiyle, hukuk sistemiyle, sembolizm ve ideolojisiyle ayak uydurmuştu. Nitekim, Türkiye hakkında yazan Batılı yazarlar, Atatürk dönemi Türkiye'sini Batılılaşma anlamında Türkiye'nin eriştiği en ileri aşama olarak görüyorlar ve 1950'den sonra, çevresel güçlerin

politikaya ağırlığını koymasıyla Batılılaşmadan uzaklaşıldığını, Türkiye'de siyasal kültürün, kurumların ve tutumların yeniden gelenekselleştiğini iddia ediyorlar. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Batı Avrupa'da önde gelen siyasal kültürel değer ve kurumlar hangileriydi? Bunların başında devletçilik (modern bir devletin kurulması), milliyetçilik (devlet eliyle bir ulusun ve ulusal bir ekonominin kurulması), cumhuriyetçilik (anti-monarşizm) ve sekülerizm (siyasal topluluğun temel kurucu ilkelerinin ve bireyin dünyayı tanıma ve anlamlandırmada kullandığı öncüllerin dinsel ölçülerden değil aklın ölçülerinden türetilmesi) geliyordu. 1920'li ve 1930'lu yıllar, faşizmle ve komünizmle uç noktasına varan devletçiliğin ve milliyetçiliğin altın yıllarıydı. O dönemde, demokrasi ve birey değil, kalkınma ve devlet ön planda idi. O dönemde, Kemalist Türkiye ile Batı Avrupa arasında siyasal kültür ve gündelik yaşam değerleri ve kurumları açısından bir senkronizasyon oluşmaya başlamıştı. Bu senkronizasyon, kendini en belirgin biçimde, bazı temel yasaların Batı Avrupa'dan alınmasında ve özellikle de Medeni Kanun'da gösteriyordu. Öyle ki, o zamanın "İlk Dalga Feminizmi"ni yansıtan, ve Türkiye'de daha sonra Kemalist Feminizm olarak adlandırılan çerçeve içerisinde uygulamaya konulan kadın hakları alanında, Türkiye bir çok Avrupa ülkesinden daha ileri düzenlemelere sahip olmuştu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, faşizmin yenilgisi ve Doğu Avrupa'yı da hazmeden Sovyet sisteminin kendi içine kapanmasıyla, Batı Avrupa'da bu kez devleti, devletçiliği, ulusu ve ulusçuluğu eleştiren, buna karşılık insan haklarını, azınlık haklarını ve demokrasiyi ön plana çıkartan bir yeni siyasal kültürel aşamaya doğru yol alınmaya başlandı. Bunun en somut göstergelerinden biri, 1960'lı yıllar ve sonrasında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilen ve temel hakların ya da "negatif" hakların çok ötesine giden, ekonomik ve sosyal haklar, kültürel haklar, kadın hakları, çocuk hakları gibi "pozitif" haklar

bildirgeleridir. Kısacası, Birinci Dünya Savaşı sonrasında devlet, ulus, kalkınma, anti-monarşizm anlamında cumhuriyetçilik öne çıkarken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında “hikmet-i hükümet” ya da “raison d’état” kavramına ve genel olarak devlete duyulan şüphe, anti-totalitarizm (anti-faşizm ve anti-komünizm), demokrasi, birey ve ulus-altı azınlıklar ön plana çıkıyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa siyasal kültürünün temel kavramı ise, hiç şüphesiz, “hak” ya da insan hakları kavramı idi.

Türkiye, işte bu aşamada Batı Avrupa’nın bu yeni siyasal kültürüne ayak uydurmakta zorlanmaya ve Batı Avrupa ile Türkiye’nin siyasal değerleri ve kurumları arasındaki açığı genişlemeye başladı. Bu desenkronizasyon her alanda aynı ölçüde ortaya çıkmadı. Ama, kendini özellikle “haklar” alanında ortaya koydu. “Haklar” alanı zaten Tanzimat-Sèvres sendromları nedeniyle Türk demokratikleşmesinin en önemli açmazlarından birini oluşturuyordu (Yılmaz 1997). Tanzimat-Sevres sendromları, bir de bunların üzerine eklenen Soğuk Savaş anti-komünizmi, Türk karar alıcıları tarafından taşınamaz riskler içerdiklerine kanaat getirilen bir dizi “negatif” ve “pozitif” hakkın, bu arada özellikle sosyal ve kültürel hakların, kabulünü zorlaştırdı. Türkiye’nin “Avrupa” ve “Avrupalılık” anlayışı Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde, bu dönemin devletçilik, milliyetçilik ve “raison d’état” kavramlarıyla tanımlanan Avrupa siyasal kültüründe sabitlendi ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında “hak” ve “birey” temelli yeni Avrupa siyasal kültürüne uyarlanmakta zorlandı. Burada büyük bir çelişki ortaya çıktı. Bir yandan Türkiye’nin hâlâ uluslaşmasını ve devletleşmesini tamamlamadığı, yani Birinci Dünya Savaşı öncesi sorunlarını çözemediği, bu yüzden İkinci Dünya Savaşı sonrasında ait siyasal kültürü kabul etmenin Türkiye’yi böylece seslendirilirken, öte yandan tam da bu şüpheyle bakılan İkinci Dünya Savaşı değerleri üzerine bina edilen Avrupa Birliği’ne girmenin Türkiye’nin tarihsel bir hakkı olduğu savunuluyordu. Avrupa Birliği’ne katılım sürecinin

en önemli boyutu, ve Türkiye'yi Avrupa haritasına sokmanın en önemli kriteri, siyasal değerler alanındaki re-senkronizasyondur. Yeni Medeni Kanun, Ağustos 2002 yasal reformları, ve bunları izleyen ve adına “uyum yasaları” denen tüm reformlar, bu senkronizasyonun en azından yasal planda sağlanması gayretlerinin sonucudur.

Siyasal paradigmanın yasal planındaki senkronizasyon çabaları gereklidir ama elbette yeterli değildir. Türkiyeli düşünürler, Türkiye'yi Avrupa'nın sınırları dışına çıkaran her haritanın üzerinde ciddiyetle durmalı, Türkiye'yi dışlayan her Avrupa kökenli anlatının eleştirisini geliştirebilmelidir. Bu ezersize kalkışırken, hemen akla gelen iki çerçevenin dışına çıkılması hedeflenmelidir. Bunlardan birincisi, “Avrupa'ya kendimizi daha iyi tanıtmak” veya “Avrupa'daki imajımızı düzeltmek” şeklinde ifade edilebilecek olan “tanıtım” çerçevesidir. Dışına çıkılması amaçlanan ikinci çerçeve ise “otantiklik” çerçevesidir; buna göre, Türkiye'nin Avrupa kültürüne yapabileceği yegane katkı, Türkiye'de olup da Avrupa'da olmayanı Avrupalıya sunmaktır. Tanıtım çerçevesinin handikapı, bu çerçevede yapılan sunuşların Avrupalı seçkinler ve kitleler tarafından propaganda olarak algılanması ve dolayısıyla inandırıcı olamamasıdır. “Otantiklik” çerçevesi içinde gerçekleştirilen çabalar ise, Avrupalılarda zaten varolan, Türkiye'nin kültürel olarak Avrupa'nın dışında olduğu yargısını daha da kuvvetlendirmektedir.

Türkiye ve Avrupa arasındaki kültürel algılamalar sorununu irdelemek için şu noktalardan hareket edilebilir. İlk hareket noktası, Avrupa kültürünün bitmiş değil, henüz inşa edilmekte olan bir yapı olduğudur. Dolayısıyla, Türkiye kültürü, bitmiş, tamamlanmış bir binaya taşınmak isteyen bir yabancı değil, henüz inşaatı sürmekte olan bir binanın harcı, mimarisi, dekorasyonu, içinde kimlerin oturacağı gibi konularda kendi görüşlerini ortaya koyan bir komşu olarak görülmelidir. Buna bağlı olarak, gerek Avrupalıların gerekse Türklerin, Avrupa kültürü ve Türkiye kültürünün bunun içindeki yeri

hakkındaki görüşleri, ispatlanmış doğrular olarak değil, öznel ve göreceli “anlatı”lar olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Avrupa kültürü, “Avrupa nerede başlar, nerede biter?”, “Avrupalı kimdir?” gibi sorulara verilen farklı yanıtların, anlatılan farklı “hikâye”lerin birbirleriyle rekabet ettiği, birbirlerini tamamladığı bir arena, değişken ve dinamik bir kurgu olarak ele alınmalıdır. Bu görüşlerden hareketle, Türkiye’nin Avrupa kültürüne katkısı, bu arenaya “farklı” anlatılarla çıkmak, bu kurgunun oluşumuna “özgün” anlatılarla katılmak şeklinde olmalıdır.

Bu noktada, “farklı anlatı” ile “karşıt anlatı”yı da birbirinden ayırmak gerekir. Özellikle Avrupa kolonyalizminin etkisinde kalmış ülkelerde, post-kolonyal paradigma çerçevesinde, egemen Avrupa kültürüne temelden karşı ve ondan esasta farklı bir kültürün sözcüsü olduğunu öne süren, bu iddia üzerine kurulmuş “egemenlik karşıtı anlatılar” inşa etmek oldukça yaygın bir çaba haline gelmiştir. Bu çabaların ortak hedefi, bir dinden (mesela İslamiyetten), bir milliyetten (mesela Araplıktan), bir kültürel coğrafyadan (mesela “Akdenizlilik”den) yola çıkarak, Avrupa kültürünün egemenliğini kırarak ve onun yerini alacak yeni bir egemen anlatı oluşturmaktır. Bu tür alternatif anlatıların ortak handikapı, Avrupa dışı kültürler hakkında bizzat Avrupa oryantizmi tarafından ortaya atılmış dışlayıcı tezleri gizliden gizliye kabul etmeleri ve giderek bu tezleri içselleştirmeleridir. Bu bakımdan, post-kolonyal egemenlik karşıtı anlatılar, çoğunlukla, kolonyal egemenlik anlatılarının aynadaki ters görüntüsüne dönüşmekte ve “türev anlatılar” olmaktan öteye gidememektedirler. Avrupa kolonyalizmini hissetmiş ama tecrübe etmemiş olan Türkiye’nin Avrupa kültürü tartışmalarına özgün bir katkısı da, post-kolonyal çerçevenin dışına çıkabilmek için gerekli tarihsel ve düşünsel zemini sunabilmesidir. Böyle bir zemin üzerinde, Avrupa kültürünün temelleri ve sınırları tartışmasına farklı ama karşıt olmayan anlatı önerileriyle katılmak, Avrupa kültürünü darlaştıran ve

sıglaştıran yaklaşımlara karşı içeriden bakarak eleştiriler getirmek, bu şekilde de Avrupa kültürünü derinleştirmek, çoğullaştırmak ve zenginleştirmek mümkündür.

Bu çalışmada, kültürel karşılaşmanın beş alanında (gündelik hayat, turizm, arkeoloji, edebiyat, plastik sanatlar) Avrupalıların Türkiye'ye bakışları eleştirel bir gözle incelenmiştir. Hakan Yılmaz'ın "Avrupalıların Türkiye'nin Gündelik Hayatı Hakkındaki Anlatıları: Türkiye'de Yaşayan Avrupalılarla Yapılan Görüşmeler" başlıklı çalışmasında, Türkiye'de bulunmuş Avrupalılarla 2001 yılı güzünde yapılmış bir dizi görüşmeden yola çıkılarak, sıradan Avrupalıların Türkiye hakkındaki anlatılarının ana temaları saptanmaktadır. Buna göre, sıradan Avrupalıların Türkiye'ye ilişkin anlatıları, iki ana ikili karşıtlık üzerinde şekillenmektedir: bir, eşitsizlik ve türdeşlik (Türkiye) – eşitlik ve türdeşlik (Avrupa); iki, cemaat (Türkiye) – birey (Avrupa). Yılmaz'ın çalışmasının bir diğer bulgusu da, Türkiye hakkındaki hemen her Avrupalı anlatının, ama özellikle de sıradan insanların anlatılarının, dışlayıcı ve içleyici, reddedici ve benimseyici temaların diyalektik bir iççeliğini yansıttığıdır. Yılmaz'a göre, Avrupalıların, özellikle de sıradan Avrupalıların, Türkiye'ye karşı tavırları, ne tümünden reddetme ne de koşulsuzca kabullenmedir; bu tavrı açıklayacak en uygun kavram "tereddüt"tür.

Arzu Öztürkmen'in "Turizm: Sokaktaki Avrupalının Türkiye İmajını Kurmak" başlıklı yazısı turizme Türklük ve Avrupalılığın bir kültürel karşılaşma alanı olarak yaklaşarak, Türkiye'deki turizm olgusunun farklı boyutları üzerinde durmaktadır. Yazının ilk bölümünde, Öztürkmen, sosyal bilimciler tarafından turizm konusunda geliştirilen farklı yaklaşımları ele almaktadır. Yazının ikinci bölümünde ise, yazar, turistik tanıtım çabalarıyla ve turistlerin kendi deneyimlerinden ürettikleri imajlarla, bugünün Türkiye'sine dair Avrupa kamuoyuna nasıl bir kültürel mesajın iletildiği sorusuna eğilmektedir. Yazının orijinal verileri, Türkiye'nin etkin turizm şirketlerinin yöneticileriyle gerçekleştirilen bir dizi söyleşi ve çeşitli

basın organlarının taramasından yararlanılarak elde edilmiştir.

Aslı Özyar, 'Anadolu Medeniyetleri'? Avrupa'nın Bakış Açısından Türkiye'nin Eski Kültürleri" başlıklı yazısında, eski Anadolu konusunda Avrupa'nın farklı vizyonlarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Özyar'a göre, arkeoloji, eskiye ait özelliklerin ve insan yapımı nesnelerin doğru bir biçimde anlaşılması ve kaydedilmesiyle, o döneme ait düşünce yapısı üzerine çıkarsamalar yapmak ve geçmişteki bir dünyayı yeniden inşa etmektir. Özyar, böylesi bir işin, aynı zamanda bizim bugünkü kimliğimizi ve beklentilerimizi yansıtacağını söylemektedir. Bu noktadan bakıldığında, Anadolu'nun uzak geçmişine odaklanan Avrupa kökenli arkeolojik perspektifler, bize, Anadolu kültürlerinden çok Avrupa kültürü üzerine bir şeyler söylemekte, Avrupa'nın kendi kimliğini nasıl tanımladığını, kendine nasıl baktığını, kendi geleceğini nerede gördüğünü yansıtmaktadır. Özyar, yazısında, Türkiye'nin eski çağ tarihinin Avrupa arkeolojisi tarafından nasıl kurgulandığını, Avrupalıların zihninde Türkiye'nin uzak geçmişine ilişkin hangi imgelerin bulunduğunu incelemekte, ve buna paralel olarak Türkiye'deki tarihsel söylemin yerleşik bir parçası olan "Anadolu Medeniyetleri" teriminin de bir çözümlemesini yapmaktadır.

Duygu Köksal, "Avrupa ve Dünya Edebiyatında Türk Sesleri: Yaşar Kemal'den Orhan Pamuk ve Latife Tekin'e" başlıklı yazısında, 1980'lerin başından beri Türk edebiyatındaki dönüşümü ve bu dönüşüme bağlı olarak Avrupa'nın Türk edebiyatını algılama biçimindeki değişimleri ele almaktadır. Köksal'a göre, Türkçe'den Batı dillerine tercüme edilen romanların sayısı ve çeşitliliğindeki artış, dünyada okurları artan yeni bir Türk Romanı ile karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Köksal, yazısında, 1980'ler ve 1990'larda Avrupa'daki okurların tercihleriyle Türk romancılarının onlara sunduklarının kesiştiğine, Türkiye ve Avrupa'nın edebi ve kültürel gündemlerinin ilk defa olarak çakıştığına değinmektedir. Bu son dönemde de Avrupalı

okur, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, Türk romanında hâlâ “öteki”ni aramaktadır. Ancak, Köksal’ın bvelirttiği gibi, Orhan Pamuk ve Latife Tekin’in temsil ettiği yeni Türk romanında bulunan “öteki”, küresel dile tercüme edilmiş bir “öteki”dir: Pamuk’ta post-modern duyarlıklarının diline, Tekin’de ise popüler ve yerel olanın küreselleşme-dışı diline.

Son olarak, Ali Akay, “Avrupa’da Türk Plastik Sanatları” başlıklı yazısında, Türk plastik sanatçılarının, ancak 1990’lı yıllarda, İstanbul Bienali’nin Avrupalı küratörlere açılması ile, kendilerini uluslararası arenaya taşıyacak uygun bir ortam bulduklarını belirtiyor. Akay, küreselleşmenin hızlanması, postmodernizmin yaygınlaşması, alçak ve yüksek sanat arasındaki hiyerarşinin sorgulanmaya başlanması, Üçüncü Dünya sanatının popülerleşmesi, dünyada büyük bienallerin çoğalması ve çeşitlenmesi ve global-kentlerin önem kazanmasıyla birlikte, genel olarak Batılı olmayan sanatçıların, özel olarak da Türk sanatçıların Avrupa’da daha tanınır hale geldiğini söylemektedir. Akay’ın belirttiği gibi, bu son dönemde, Türk sanatçıları, artık Batı karşıtı, Üçüncü Dünyacı ve geleneksel bir sanat yaparak ülkelerinin kültürlerini yansıtmaya amacından vazgeçtiler ve bunun yerine Batı tekniklerini ve fikirlerini kullanarak yeni yaratım stratejileri geliştirmeye başladılar. Batı’da yaşayan ve üreten Üçüncü Dünyalı Türk sanatçı tipinin yerini, hem Batı’da hem de kendi ülkesinde yaşayan ve çalışan, her iki dilde ve her iki kültürde eserler üreten, iki dilli ve iki kültürlü, hem Türkiye’ye hem de Batı’ya eleştirel bakabilme yeteneğini kazanmış sanatçılar almaya başladı. Akay, yazısında, Avrupa’da başarılı olmuş Türk sanatçıların bu işi hep tek başlarına becerdiklerini, devletin parasal, siyasal ve entellektüel desteği olursa, Türkiye’nin Avrupa’daki sanatsal varlığının şimdiyle kıyaslanmayacak oranda artabileceğine dikkat çekmektedir.

Yukarıda ana temaları özetlenen beş makaleden ve bu giriş yazısından oluşan bu çalışma ile, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki kültürel algılamalar gibi zor, karmaşık,

kökleri uzak geçmişe uzanan, yüklü bir alana giriş yapmış bulunmaktayız. Bazı iddiaların aksine, Avrupa kültürü, tamamlanmış, bitmiş bir yapı değildir. Avrupa'nın coğrafi sınırlarının nerede başlayıp, nerede bittiği, Avrupa kültürü'nün tarihsel kaynaklarının ne olduğu, bu kültürün yakın gelecekte ve Avrupa Birliği çatısı altında hangi yeni biçimlere bürüneceği, bütün bunlar, bugün, Avrupa Birliği içinde ve dışında Avrupalı bürokratlar, politikacılar, entellektüeller, sanatçılar ve sokaktaki insanlar tarafından tartışılan konulardır. Avrupa Birliği'ne girme arzusunda ve eşliğinde olan Türkiye'nin düşün insanların da Avrupa kültürünün kaynakları, sınırları ve geleceğine ilişkin tartışmaya katılmaları, tartışma gündemine kendi perspektiflerini, kendi bakış açılarını sokmaları şarttır. Bu yapılmadığı takdirde, Türkiye kültürünün Avrupa kültürü içindeki yeri başkaları tarafından tartışılacak ve kararlaştırılacaktır. Nitekim, şimdiye dek başkaları tarafından yürütülmüş olan bu tartışmalardan çıkan sonuç, genellikle, Türkiye kültürünün Avrupa kültür dairesinin dışında kaldığı, hatta Avrupa'nın "alt-öteki"si (*inferior other*) olduğudur (Avrupa'nın üst-ötekisi ise - *superior other* - daha çok Amerika Birleşik Devletleri olarak görülmektedir). Bu kitabın, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki kültürel algılamaların gerçek doğasının anlaşılmasına katkıda bulunacağına inanıyoruz.

Kaynaklar

George, Lloyd D. 1914. Britanya Başbakanı D. Lloyd George'un 10 Kasım 1914 tarihli konuşmasından alıntı. H.W.V. Temperley (der.), *Paris Barış Konferansı'nın Geçmişi (A History of the Peace Conference of Paris)*, Oxford, 1969, VI, 24. 16 Temmuz 2001'de İnternet'ten alınmıştır.

Glos, Michael. 2001. "Türkiye Avrupa İçin Hazır mı? (Is Turkey Ready for Europe?)" *Internationale Politik Transatlantic Edition*. No.1, Bahar 2001, Cilt 2. 24 Temmuz 2001'de İnternet'ten alınmıştır. Kaynak: <http://www.dgap.org/english/tip/tip0101/glos.html>. (Michael Glos Alman Parlamentosu'ndaki Hristiyan Sosyal Birliği Grubu Başkanıdır.)

Kardinal Alberoni. 1913 (1736). “Kardinal Alberoni'nin Türk İmparatorluğu'nu Hıristiyan Prenslarının Emrine Sokulması, Fethedilen Toprakların Bölüşürülmesi, ve Kamu Huzurunun Sağlanması Amacıyla Kalıcı Bir Düzen Oluşturulması Hakkındaki Planı (Cardinal Alberoni's Scheme for Reducing the Turkish Empire to the Obedience of Christian Princes and for a Partition of the Conquest Together with a Scheme of Perpetual Dyet for Establishing the Publick Tranquility).” İtalyanca elyazmasından çevrilip 1736'da Londra'da basılmıştır. *American Journal of International Law*, Cilt 7, Sayı 1 (Ocak), sayfa 83-107'de yeniden basılmıştır.

Kinzer, Stephen, 1997. “Brüksel Toplantısı Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılma İsteğine Darbe Vurdu (Brussels Meeting Dims Turkey's Bid to Join European Union),” *New York Times*, 11 Mart 1997. 10 Aralık 2002'de İnternet'ten alınmıştır. Kaynak: <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/turkeec.htm>.

Morgenthau, Henry. Tarih bilinmiyor. Yirminci yy. başlarında ABD İstanbul Konsolosu Henry Morgenthau'nun yaptığı bir konuşmadan alıntı. Richard Smith, “Türk Kültürünün Başarısızlığı (A Failure of Turkish Culture),” Temmuz 1999, Richmond, Virginia, USA içinde. 16 Temmuz 2001'de İnternet'ten alınmıştır. Kaynak: <http://barekam.org/failure.html>.

Parliament-Council Conciliation Committee. 2000. “Agreement On ‘Culture 2000’ Programme”. DN: Pres/99/405, Date: 10/01/2000. Conseil/99/405, 13850/99 (Presse 405). Brussels, 9 December 1999. 21 January 2002'de İnternet'ten alınmıştır. Kaynak: <http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?reslist>.

Piskopos Josip Juraj Strossmayer. 1876. “ Piskopos Josip Juraj Strossmayer'in Bay William E. Gladstone'a Mektupları, 1 Ekim 1876 (The Letters of Bishop Josip Juraj Strossmayer to Mr. William E. Gladstone, dated October 1, 1876)”. Orijinal yazım dili, Almanca. Seton-Watson, R.W. *Güney Slavları Sorunu ve Habsburg Monarşisi (The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy)* adlı kitaptan alıntılanmıştır. Londra: Constable and Co., 1911, sayfa: 428-430. Aralık 2002 tarihinde İnternet'ten alınmıştır. Kaynak: <http://www2.h-net.msu.edu/~habsweb/sourcetexts/stross5.htm>.30.

Prodi, Romano. 2001. “The New Europe in the Transatlantic Partnership”. Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, at the Florence European University Institute, Florence, 9 May 2001. DN: SPEECH/01/204, Date: 09/05/2001. 21 January 2002'de İnternet'ten alınmıştır. Kaynak: <http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?reslist>.

Richburg, Keith B. 2002. "Giscard, Türkiye AB'ye Katılmak için Fazla Farklı' Dedi (Giscard Declares Turkey Too 'Different' to Join EU)," Washington Post Dış Haberler Servisi, Cumartesi, 9 Kasım 2002; Sayfa A22. 9 Aralık 2002'de İnternet'ten alınmıştır. Kaynak: <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&node=&contentId=A30011-2002Nov8¬Found=true>.

Sowards, Steven W. 1996. "Modern Balkan Tarihi Üstüne Yirmi Beş Bildiri: Milliyetçilik Çağı'nda Balkanlar (Twenty-Five Lectures on Modern Balkan History: The Balkans in the Age of Nationalism)." 16 Temmuz 2001'de İnternet'ten alınmıştır. Kaynak: <http://www.lib.msu.edu/sowards/balkan/> (Steven W. Sowards Michigan Eyalet Üniversitesi Kütüphaneleri, Ana Kütüphane Referanslar Bölüm Başkanıdır).

Yılmaz, Hakan. 1997. "Democracy and Freedom: The Redefinition of the Ideology of the Turkish Regime in the Postwar Period". In *Elites and Change in the Mediterranean* (ed. Antonio Marquina, Madrid: FMES, 1997, pp.27-44).

Avrupalıların Türkiye'nin Gündelik Hayatı Hakkındaki Anlatıları: Türkiye'de Yaşayan Avrupalılarla Yapılan Görüşmeler

Hakan Yılmaz

A) Giriş

Bu yazıda, Türkiye'yi değişik tarih ve zaman dilimlerinde ziyaret etmiş onyedinci AB üyesi devlet vatandaşıyla 2001 sonbaharında yapılmış derinlemesine görüşmelerin sonuçlarına dayanarak, Avrupalıların Türkiye'nin gündelik hayatı hakkındaki anlatıları incelenecektir. Görüşmeler, şu temalar etrafında yürütülmüştür: Avrupa kültürünün sınırları nedir? Avrupa ile Türkiye arasındaki kültür mesafesi nedir? Türkiye ile Avrupa arasındaki bu kültürel mesafe Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kabul edilmesine engel teşkil eder mi? Avrupa ile Türkiye arasındaki karşılıklı kültürel katkılar neler olabilir? Aşağıdaki tabloda görüşülen kişilerin ana özellikleri gösterilmektedir:

Milliyet	
Alman	4
Britanyalı	5
Fransız	3
İspanyol	4
İtalyan	1
<i>Toplam</i>	<i>17</i>
Cinsiyet	
Erkek	9
Kadın	8
<i>Toplam</i>	<i>17</i>
Yaş	
21-30 Yaş Aralığında	6
31-40 Yaş Aralığında	5
41-50 Yaş Aralığında	3
51-60 Yaş Aralığında	3
<i>Toplam</i>	<i>17</i>
Türkiye’de Oturulan Şehir	İstanbul
Türkiye’de Oturma Nedenleri	İş, Evlilik
Türkiye’de En Kısa Oturma Süresi	6 ay
Gelir Grubu	Üst-Orta Sınıf

Görüşmeler hakkında ilk belirtilmesi gereken nokta, bu görüşmelerin çoğunun, görüşülen kişinin hayat hikayesi ve kişisel deneyimi üzerine odaklanmayı ve özgül soruları bu deneyim bağlamında sormayı öneren sözlü tarih yöntemi içerisinde yapılamamış olduğudur. Görüşmelerimiz, sözlü tarih yöntemi ile soru-cevap şeklindeki gazetecilik yöntemini birarada kullanan eklektik bir biçimde yapılmıştır. Bu araştırmadan çıkan sonuçların, Türkiye hakkında hiç bir doğrudan deneyimi olmayan Avrupalıların görüşlerini yansıtmak bir yana, Türkiye’de yaşayan tüm Avrupalıların bakış açılarını temsil ettiğini söylememiz de mümkün değildir. Bununla birlikte, sokaktaki Avrupalının Türkler hakkında “gerçek” düşüncelerini ifade ettiğini iddia eden ve günümüzde Avrupa politik ve medyatik söyleminde çok yaygın olan spekülative ve temelsiz genellemelerle karşılaştırıldığında, bu mütevazı araştırmanın, Avrupalıların Türkiye’nin mekanları ve insanları, kültürü ve gelenekleri, tarihi ve siyaseti hakkındaki

düşüncelerini anlamak yolunda bize önemli ipuçları sunduğunu söyleyebiliriz.

Sıradan kadın ve erkeklerin, Türkiye'nin insanlarıyla ve mekânlarıyla ilgili gündelik deneyimlerine dayanan anlatıları (geçmiş asırlardaki seyahat notları kadar, günümüzde Türkiye'yi ziyaret eden veya burada yaşayan AB ülkesi vatandaşlarla yaptığımız görüşmelerde görüldüğü gibi) gerçekten diyalektik anlatılardır. Bu tür anlatılarda dışlama ve işleme, reddetme ve kabullenme, anlama ve yok sayma temaları, çoğunlukla kafa karıştıracak biçimde içiçe geçmiş, karışmış durumdadır. Yalnızca karmaşa bir diyalogu olası ve anlamlı kılacağından, karmaşayı görmezden gelmek yerine memnuniyetle karşılamak gerekir. Düşüncelerin berraklaşması ve insanlığın durumu hakkında daha net bir resim elde edilebilmesi amacıyla karmaşanın içtenlikle kabul edilmesi, fikir alışverişinde bulunmak için iyi bir başlangıçtır.

B) Avrupalıların Türkiye'nin Gündelik Hayatı Hakkındaki Anlatıları: Genel Gözlemler

Avrupalı entelektüellerin yazılarının aksine, sıradan Avrupalıların Türkiye hakkındaki sözlü açıklamaları kendi içlerinde tutarlı değildir, kesinlikten uzaktır ve bir karmaşayı dışavurur. Görüşmelerin neredeyse tümünde dışlayıcı ve içleyici görüşler içiçe geçmiş bir haldedir. Dışlama ve içlemenin, kabul ve reddin arasında kalan olgu en iyi biçimde "tereddüt" kavramı ile ifade edilebilir. Yani, sıradan Avrupalı, Türkiyeli insanlar ve mekânlar ile olan gündelik deneyimlerinin ışığında Türkiye'nin Avrupalı kimliğinden bahsederken, çok nadiren koşulsuz kabullenmeye veya tümünden reddetmeye dönüşen derin bir "tereddüt" sergilemiştir.

Türkiye'nin Avrupa'da Olumsuz Bir İmajı Vardır

Görüşme yapılanlarla ilgili ilk nokta Türkiye hakkındaki genel fikirleri, bu fikirlerin nasıl oluştuğu ve Türkiye'de kalış süreleri boyunca nasıl değiştiği ile ilgilidir. Yanıt

verenlerin çoğunun Türkiye'ye gelmeden önceki fikirlerinin çok olumsuz olduğunu ve geldikten sonra kısmen olumluya dönüştüğünü duymak şaşırtıcı değildir. Bu "neydi, ne oldu" kalıbını, Türkiye ile ilgili zihinsel imaj değişikliği içeren cevapların hemen hepsinde gözlemek mümkündür.

Yanıt veren kişilerin daha Avrupa'dayken Türkiye ile ilgili imaj geliştirebilecekleri üç ana kaynak olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, Avrupa kamuoyuna mal olmuş, çoğu Avrupalı tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilmiş, başlangıcı Osmanlı'nın Avrupa fetihlerine dayanan tarihsel negatif imajdır. Olumsuz imajın ikinci kaynağı, 1960'lardan bu yana Avrupalıların Türk misafir işçiler ve kaçak mülteciler ile yaşadıkları deneyimlerdir. Üçüncü bir kaynak ise yazılı ve görsel basının kapsamlı bir şekilde ele alıp yayınladığı ve işkencenin, polis vahşetinin, hapisanelerdeki insanlık dışı şartların, siyasi baskıların ve arada bir olan askeri darbelerin tüm çıplaklığıyla yansıtıldığı, Türk devletinin anti-demokratik uygulamaları ve insan hakları ihlalleridir. Böylece, görüşme yapılan bir İspanyol'un deyimiyle "İspanya'da insanlar Türkiye hakkında hiçbir şey bilmiyorlar, ama hepsinin Türk insanı hakkında bir fikri var. ...Türkiye'nin, Türk insanının imajı olumlu değil." (İSPANYOL-K-32). Görüşme yapılan bir Fransız'ın sözleri, Türkiye hakkında bilhi sahibi olmadan fikir sahibi olma eğilimini tasdik eder niteliktedir: "Fransa'dayken fikirlerim bu yüzyılın başında [Türkiye hakkında] düşünülenlerden farklı değildi. ... 19. asırda Avrupa ülkeleri Osmanlı İmparatorluğu'nu kötü bir şey olarak göstermek istiyorlardı; [Türkiye hakkındaki] bu duygu günümüz Avrupa'sında hâlâ geçerli, yani Türkiye'yi düşündüğünüz zaman [Türkiye hakkında] hiçbir şey bilmiyor olsanız bile, aklınıza hemen olumsuz şeyler geliyor. ... Bilmiyorsunuz ama genel bir his var ve bu çok olumsuz bir his. Örneğin, insanlar sizin Arapça konuştuğunuzu düşünüyorlar; yani, ne demek istediğimi anlıyorsunuz." (FRANSIZ-E-30).

Türkiye'nin Olumsuz İmajı Gündelik Yaşantının Getirdikleriyle Genelde Olumluya Dönüşüyor

Görüşülen kişiler, kafalarındaki Türkiye imajının, Türkiye'de yaşamaya başladıktan sonra olumsuzdan olumluya dönüşmeye başladığını belirtmişlerdir. Bu değişimin altında yatan ana unsur ise, herhangi bir akademik veya entellektüel aydınlanma değil, Türkiye'deki günlük hayat içerisinde yaşadıkları, kendiliğinden oluşan deneyimler gibi gözükmetedir. Türkiye ile Avrupa arasındaki gerek benzerliklerden, gerek farklılıklardan bahsederken, görüşülen neredeyse tüm kişiler günlük hayattan bahsedip, örneklerini Türkiye ve Türklerle olan özel temas ve deneyimlerinden seçmişlerdir. Görüşülen bir Britanyalı'nın sözleriyle, önemli olan "insanların içinde yaşadığı 'sosyal dünya'dır; yani, insanların süpermarketlerde alışveriş yapması, arabalarını yıkatması, neler giydiği, hangi filmleri izlediği, hangi müzikleri dinlediği. ... Burada insanların yaşadığı sosyal dünya bana çok tanıdık geliyor. Hayatımda gereksinim duyduğum tüm referans noktaları burada var." (BRİTANYALI-E-43). Yukarıda, İspanyolların Türkiye hakkında genellikle olumsuz bir imaja sahip olduğunu anlatan İspanyol ise "İspanya'dan buraya gelen pek çok arkadaşım burada yaşadıkları zaman diyorlar ki 'A, burada insanlar ne kadar iyi, bunu hiç beklemiyordum!'" diye anlatıyor (İSPANYOL-K-32). Bu basmakalıp Türk imajının nasıl yıkıldığını görüşmeye katılan bir Fransız'ın şu sözlerinde de görmek mümkün: "İnsanlar buraya gelip de... sarı saçlı, mavi gözlü Türk erkeklerini görünce çok şaşırıyorlar. ... Mesela siz Fransa'ya gelseniz, insanlar size 'yok, siz Türk olamazsınız' derler, çünkü biz kara saçlı ve kara bıyıklı insanlar görmeyi bekliyoruz." (FRANSIZ-E-30). Görüşme yapılan bir Alman ise, Almanya'da gördüğü Türklerle Türkiye'de tanıştığı Türkleri karşılaştırmıştır: "Almanya'ya gelmiş Türkler daha çok işçi sınıfından. Ben de böylece [Türk olarak yalnızca] işçi sınıfını tanıdım. Türkiye'ye geldiğimde daha yüksek bir tabakayı tanıma fırsatım oldu. Benim için çok büyük bir fark söz konusuydu. Aslında

Türkiye'ye gelen bütün arkadaşlarım çok şaşırıyorlar.” (ALMAN-K-55). Aynı kişi Türkiye'deki günlük yaşantıyı Singapur'daki günlük yaşantıyla karşılaştırdığında, Türkiye'dekini kendi yurduna çok daha yakın bulduğunu söylüyor. “[Türkiye'ye] ilk defa geldiğimde, kendimi iyi hissettim, rahat hissettim. ... Örneğin Singapur'da böyle bir hissim olmadı. ... Asyalıların değişik bir düşünce tarzı vardı. Beni burada gördüğüm misafirperverlikle karşılamadılar.” (ALMAN-K-55).

Türkiye'nin İmajına Dair Olumlu Değişimler Türk Kültürü Hakkında Daha Çok Bilgiye Veya İlgiye Yol Açmıyor

Görüşme yapılan kişilerin günlük yaşam deneyimleri Türkiye'ye dair imajlarında olumlu değişimlere neden olduğu halde, bu durum Türk diline, kültürüne ve sanatına (ör. edebiyat, müzik, plastik sanatlar ve mimariye) yönelik artan bir ilgiye yol açmış gibi görünmüyor. Hatta, görüşme yapılan kişilerin yarısından fazlası, Türk sanatına olan ilgi ve bilgilerini kapsayan sorulara cevap bile vermemişlerdir. Bu tür sorulara yanıt verenlerin çoğu da sektirmeden sadece pop şarkıcısı Tarkan, yazar Orhan Pamuk ve 19. asır başlarına kadar Osmanlı Sultanlarının ikametgâhı olan Topkapı Sarayı gibi, en çok görünen, en çok duyulan ve Türk sanatının en çok pazarlanan ürünlerini saymışlardır. Sadece üçünün (iki İspanyol ve bir Fransız) daha az göz önünde olan Türk sanat objeleri veya sanatçıları hakkında kapsamlı ilgi ve bilgileri vardır; bu kişiler, Selçuklu ve Osmanlı mimarisinden, Sufi müziği ve Mevlana'dan, Yaşar Kemal, Nazım Hikmet, Ferzan Özpetek ve Sezen Aksu'dan da bahsetmişlerdir.

Türk ve Avrupa Kültürleri Arasındaki Normatif Farklılıklar ve Somut Benzerlikler

Türkiye ile Avrupa arasındaki farklılıklar ve benzerlikler hakkındaki yanıtlara bakıldığında ilk göze çarpan konu, farklılara değinenlerin, benzerliklerden bahsedenlerden çok daha fazla olduğudur. İkincisi, benzerlikler genelde

yiyecek, giyecek, kentsel yapı, alışveriş alışkanlıkları gibi somut kültür öğelerinde yoğunlaşırken, farklılıklar daha çok değişik iş ve dinlenme alışkanlıkları, dostluk ve aile kavramları gibi değerler, normlar ve düşünce tarzları kapsamında ifade edilmiştir. Türkiye ile Avrupa arasındaki benzerliklerden bahseden çoğu kişi bu benzerlikleri Türkiye'nin modernleşmesi, Batılılaşması ve Avrupalılaşması söylemi çerçevesine yerleştirmiş, yani Türkiye'nin "özünde" Avrupa'ya benzemediğini, ancak Atatürk'ün başlattığı Batılılaşma sürecinin sonucunda benzemeye başladığını söylemişlerdir. Görüşülen kişilerden birinin dediği gibi "Bizim kabul ettiğimiz Türkiye, Atatürk'ün reformlarından sonraki laik ve Batılılaşmış Türkiye'dir. Eski Türk kültürü Arap kültürünün etkisindeydi, asıl değişim Atatürk'le geldi. ... Atatürk Türkiye'yi Batılılaştırmaya çalışıyordu ... Türkiye'nin Batılılaşmasından memnun oluyorum, çünkü böylece Türkiye bana daha tanıdık geliyor." (İTALYAN-E-42). Görüşme yapılan kimisine göre ise, Türkiye ile Avrupa arasındaki tek "doğal" benzerlikler, Türkiye ile Yunanistan, İtalya, İspanya ve güney Fransa gibi diğer Akdeniz ülkeleri arasında olan benzerliklerdir. Görüşme yapılan bir Fransız şöyle demiştir: "Ben Fransa'nın güneyinden, Akdeniz kıyısındanım ve ... annem-babam buraya geldiklerinde Akdeniz bölgesini çok beğendiler, çünkü kültür neredeyse aynı, yemekler aynı, doğa aynı. ... Onlar için burası yabancı bir ülke değildi, ... sadece dil değişti, diğer her şey aynıydı." (FRANSIZ-E-30). Sonuç olarak hangi Avrupa ülkelerinin kültürel açıdan Türkiye'ye en çok benzediği sorulduğunda, görüşme yapılanların neredeyse tümü tereddütsüz buna Akdeniz ülkeleri, özellikle de Yunanistan diye cevap vermişlerdir.

Türk Kültürü Türkiye'nin Avrupa'yla Bütünleşmesine Bir Engel Teşkil Eder mi?

Görüşme yapılan kişilere Türk kültürünün, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine bir engel teşkil edip etmediği konusundaki düşünceleri sorulmuş, pek azı bu soruya

yanıt vermiştir. Bu sessizlik iki şekilde yorumlanabilir: ya, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kabulüyle Türk kültürü arasında bir ilişki olmaması gerektiğinin toptan kabulü şeklinde, ya da Türk kültürünün Türkiye'nin AB üyeliğinin önünü gerçekten ve tümünden kestiği şeklinde. Soruya ilişkin yorumda bulunan üç kişiden biri olan İspanyol, çok kesin bir şekilde Türk kültürünün Türkiye-AB ilişkilerinde bir faktör olmaması gerektiğini söylemiştir: “Bence bir ülkenin kültürü hiçbir şeye engel olamaz; belki politikası, belki ekonomisi, ama kültürü değil, asla değil.” (İSPANYOL-K-32). Öte yandan, görüş bildiren bir Britanyalı ve bir Alman, daha temkinli cevaplar vermişlerdir. Britanyalı, Türkiye'nin kendi içindeki kültürel farklılıklara değinmiştir: “Gördüğüm kadarıyla... İstanbul engel değil. ... İstanbul'daki gündelik yaşama ve insanların değer yargılarına baktığım zaman, engel değil diye düşünüyorum. Ama, Türkiye'nin Doğusunu bilemiyorum.” (BRİTANYALI-K-21). Alman ise dinin siyasete alet edilmesi sonucunda ortaya çıkabilecek sorunların altını çizmiştir: “Din, din olarak kaldığı sürece Türkiye'nin AB'ye girişi için bir engel oluşturmamalı. ... İslam dini siyasi amaçlar için kötüye kullanılırsa, bu bir engel olabilir.” (ALMAN-E-50).

Türkiye'nin Avrupa'ya Kültürel Katkıları Neler Olabilir?

Görüşme yapılan kişilere yöneltilen bir diğer soru, kültürel alanda Türkiye'nin Avrupa'ya ne gibi katkılarda bulunabileceğiydi. Kültürel engel konusu gibi, kültürel katkı konusu da pek çok kişi tarafından sessizlikle geçiştirilmiş, soruya herhangi bir cevap verenler ise ayrıntıya girmeden, kültürel katkıya ilişkin iki çok genel konuya değinmişlerdir: ilk olarak, Türkiye'nin Avrupa'daki kültürel çeşitliliğe sağlayacağı doğal katkıya değinilmiştir; ikinci olarak da, Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında bir köprü olduğunun, Avrupa'yla İslam dünyasını birbirine bağlayabileceğinin ve İslam dünyası için laiklik konusunda bir model oluşturabileceğinin altı çizilmiştir.

Kültürel açıdan Türkiye'nin Avrupa'ya sağlayacağı katkı bağlamında, sıklıkla, Türkiye'nin zaten büyük bir kültürel çeşitliliğe sahip olan ve bununla övünen Avrupa'yı kültürel açıdan daha da çeşitlendireceğinden ve zenginleştireceğinden sözedilmiştir: "Londra'da Meksika, Çin, Hint gibi farklı ulusların mutfaklarını sunan pek çok restoran var. Londra'da tüm kültürler temsil ediliyor. Demek ki Türk kültürü de Avrupa'da diğerlerinin arasında kendine bir yer bulabilir." (BRİTANYALI-E-26). Çeşitliliğe olası katkısının yanında, Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında bir köprü olması ve Avrupa'yı İslam dünyasıyla uzlaştırması da, görüşme yapılan kişilerin dile getirdiği ikinci bir kültürel katkı alanı olarak belirmiştir. Bir Alman'ın ifadesiyle, "Türkiye, Arap-Fars dünyası ile Avrupa arasında köprü rolü oynayabilir, çünkü her iki dünyayla da bağlantısı var." (ALMAN-E-50). Benzer bir şekilde, görüşme yapılanlardan bir İspanyol Türkiye'nin İslam dünyası için laiklik konusunda bir örnek oluşturabileceğini vurgulamıştır: "Türkiye Doğu ile Batı arasında bir köprüdür. Diğer İslam ülkeleri de, böylece, Türkiye gibi, din ve devlet işlerini ayırmanın mümkün olduğunu görebilirler." (İSPANYOL-E-36). Türkiye'nin kültürel açıdan Avrupa'ya sunabileceği somut katkı konusunda öne çıkan daha çok yiyecek ve yemek kültürü olmuştur. Türk mutfağının, Türkiye'nin Avrupa'ya ihraç edebileceği en cazip kültürel ürünü olduğu çok sayıda kişi tarafından dile getirilmiştir. Görüşülen bir Alman, "Türkiye'nin yemek kültürü ... Avrupa kültürünü gerçekten zenginleştirir," demiştir (ALMAN-K-55). Görüşme yapılan bir İspanyol ise benzer bir şekilde, Türk yemeklerini övmüştür: "Başka bir katkı da yemek olabilir. Türkiye'de ... yemekler harika, muhteşem." (İSPANYOL-E-59). Görüşme yapılanlar arasında kültüre ve sanatın diğer dallarına ilişkin olumlu veya olumsuz cevap veren olmamıştır; bu da muhtemelen, yukarıda da söylendiği gibi, büyük çoğunluğun günlük hayatın akışı dışında, Türk kültürüne ilişkin özel bir bilgisi veya ilgisi olmadığı içindir.

C) Türkiye'nin Karşılaştığı Kategorik Dışlanmanın İki Boyutu: Coğrafya ve Din

Görüşme yapılan kişilerin çoğu Türkiye ile Avrupa arasındaki benzerliklerden çok farklılıkların altını çizmişse de, pek az bir kısmı da kategorik olarak Türkiye'yi dışlamıyıcı sözler sarfetmiştir. Türkiye'nin Avrupa'nın dışında tutulması konusunda öne çıkan iki başlıca kategori, coğrafya ve din olarak belirmiştir.

Türkiye Avrupa'nın Coğrafi Sınırlarının Dışındadır

Avrupa'nın coğrafi sınırlarına dayanan kategorik dışlamalarda, Türkiye'nin, İstanbul ve civarındaki topraklar dışında, Avrupa anakarasının bir parçası olmadığı ileri sürülmüştür. Görüşme yapılan kişilerden bir Alman "Türkiye'nin sadece küçük bir ucu Avrupa'da. ... Biliyorsunuz işte, sadece İstanbul, Edirne. ... Avrupa fikri başladığı zaman Orta Doğu göz önüne alınmamıştı. ... O dönemde [Türkiye'nin] Avrupa'ya [ait] olduğu hiç düşünülmemişti," demiştir (ALMAN-K-55). Görüşme yapılan bir Fransız da benzer bir Avrupa haritası çizmiştir: "Coğrafya kolay. ... Rusya'ya kadar, ama Rusya ... Asya'nın başladığı yer. Tarihinden dolayı Yunanistan, ...ama modern Yunanistan'ın kültürü hakkında hiçbir bilğim yok. ...Belki İstanbul, ve o kadar. Tabii ki İspanya, daha fazlası değil." (FRANSIZ-E-30). Son olarak da bir Britanyalı, Türkiye topraklarının iki kıtaya yayılan Avrasyalı karakterinden dolayı Avrupalı olmadığını söylemektedir: "Türkiye Avrupa değildir, o halde nasıl Avrupalı olduğunuzu söyleyebilirsiniz? Tamam, şu anda Avrupa'dayız. Avrupa'da oturuyorum. Ama, bir saatlik bir vapur yolculuğuyla Asya'dayım. Türkiye'nin AB'ye üyeliği bu yüzden düşünülmedi." (BRİTANYALI-K-38).

Türkiye Avrupa'nın Dini Sınırlarının Dışındadır

Kategorik dışlanmanın dini versiyonu ilginçtir: Hıristiyanlık ile İslamiyet arasındaki teolojik farklılıklardan çok, Türkiye ile Avrupa toplumlarında dinin oynadığı değişik rollerden kaynaklandığına inanılan toplum, kültür ve gündelik

hayat düzeyindeki farklılıkların, dinin gündelik hayatı şekillendirmede oynadığı rolün, İslami dindarlığın 'Batılı göz'e hoş gelmeyen görüntülerinin altı çizilmiştir. Görüşme yapılan kişiler dini teolojik bir sistemden çok, bir yaşam tarzı olarak yorumlamışlardır. İslam dininde karşı çıktıkları şey dinin teolojik sistemi değil, doğurduğunu düşündükleri yaşam tarzı olmuştur. Ortaçağ'daki Avrupalıların aksine, modern Avrupalılar için din konusundaki en önemli faktör, paradoksal olarak, dinin ruhani boyutu, insanların Tanrı'yı nasıl anlayıp, ona nasıl dua ettikleri değil, dinin dünyevi etkileri, yansımaları ve görüntüleridir. İslamiyet'e bir inanç sistemi olarak karşı olmadıkları gibi, Müslümanlara kafirler veya imansızlar olarak da bakmamaktadırlar. İşin aslı, gerek Hıristiyanlık, gerekse İslamiyet olsun, dinin teolojik yönüne dair ne fazla bir bilgileri, ne de fazla bir ilgileri olduğu izlenimini vermişlerdir. Görüşülen kişilerden birinin dediği gibi, "Avrupa'nın çoğunluğu Hıristiyan ama Hıristiyanlık kimsenin umurunda değil." (İSPANYOL-E-59). Onların üstünde durduğu ve duyarlı oldukları konu, dinin insanların sosyal ve siyasi yaşamlarını nasıl etkileyip şekillendirdiğidir. Görüşülen Avrupalıların neredeyse tamamı, dinin önemli olduğunu, ama yerinde, yani insanların özel hayatlarında kalması ve politika, hukuk ve toplumsal alanlarda etkili olmaması gerektiğini söylemişlerdir. Görüşme yapılan bir İspanyol'un ifadesiyle, "Avrupa'da insanlar ...ister İslamiyet ister Hıristiyanlık olsun ... dinin bağınaz olmasını istemiyorlar. ...Din yumuşak olmalı, önemli ama yumuşak." (İSPANYOL-E-36). Görüşme yapılan kişiler, insanları modern bir yaşam tarzından uzaklaştıran ve kadınlara haklarını vermeyen siyasal ve kültürel bir güç halinde yapılandırılmış bir İslamiyet'e karşı olduklarını söylemişlerdir. Türkiye'deki sorun, on yıllardan beri süregelen modernleşmeye rağmen İslam dininin hâlâ özel yaşam alanıyla sınırlanamaması ve önemli bir siyasal ve sosyal rol oynamaya devam ediyor olmasıdır. Kısacası, Türkiye'nin sorunu laikleşmenin eksik kalmasıdır. Görüşme yapılanlardan bir Britanyalı bu

konuda, “Sanıyorum ki İslamiyet Türkiye’nin oldukça büyük bir parçası,” demiştir (BRİTANYALI-K-21). Görüşme yapılan kişiler İslam’ın Türk toplumunda oynadığı rolün giderek önem kazanmasını ve İslamcı siyasi partilerin Türk siyasetindeki artan gücünü göz önünde bulundurdıklarında, Türkiye’nin günün birinde bu sancılı Batılılaşma sürecine bir nokta koyup “gerçek” Doğulu benliğine geri dönmeye karar verebileceğine ilişkin korkularını da dile getirmişlerdir.

D) Avrupa ve Türk Kültürleri Arasındaki Farklılıklara İlişkin İki Ana Tema

Görüşme yapılan kişilerin dile getirdikleri, Türkiye ile Avrupa arasındaki başlıca kültürel farklar aşağıdaki tabloda ikili karşıtlıklar halinde özetlenmiştir:

TÜRKİYE	AVRUPA
BÖLÜNÜMÜŞ-DENGESİZ TOPLUM	BÜTÜNLEŞMİŞ-DENGELİ TOPLUM
Sınıfsal Dengesizlikler	Sınıfsal Denge
Bölgesel Dengesizlikler	Bölgesel Denge
Etnik Dengesizlikler	Etnik Denge
Dinsel Dengesizlikler	Dinsel Denge
CEMAAT	BİREY
Aileye bağımlı	Aileden Bağımsız
Kadın-Erkek İlişkilerinde Ataerkil	Kadın-Erkek İlişkilerinde Eşitlikçi
Konuksever	Konuksevmez
Duygusal-Kuralsız	Akılcı-Kuralcı
Cemaat Onurunu Gözeten	Kişisel Onuru Gözeten
Tabulara Uyan	Tabuları Yıkan

Bölünmüş-Dengesiz Toplum (Türkiye) ile Bütünleşmiş-Dengeli Toplum (Avrupa) Karşılaştırması

Görüşme yapılan kişiler, Türkiye ile Avrupa arasındaki en önemli farklılığın Türk toplumunda ciddi boyutlarda ekonomik, bölgesel, etnik ve dini bölünmüşlükler varken, Avrupa toplumlarının bu konularda az çok dengeli olduğu konusunda hemfikirdir. Görüşülen kişilere göre, Türk

toplumundaki zıtlıklar o kadar geniş, o kadar gözle görünürdür ki, deyim yerindeyse ortada bir değil “iki Türkiye” vardır ve hangisinin “gerçek Türkiye” olduğuna karar vermek hiç de kolay değildir. Bu “iki Türkiye” birbiriyle uyumsuzdur, birbirine denk değildir ve ikisinin arasında aşılmaz uçurumlar vardır.

İki Türkiye’yi birbirinden ayıran ilk uçurum, sınıflar arası farklılıklar olarak belirtilmiştir. Görüşülen bir Britanyalıya göre, Türkiye çok zenginler ile çok fakirler arasında bölünmüştür, arada olması gereken orta sınıf yoktur: “İstanbul’un on dört milyonluk nüfusu, işçi sınıfının çok çok altındakilerle mega mega zenginler arasında, keskin bir şekilde bölünmüş bir halde ... Orta sınıf yok. Şu anda yapmakta olduğumuz türden entelektüel bir sohbeti altta kalanlar takip edemezler, mega zenginler de bu tür konulara ilgi duymazlar. İnsanın kendini aynı boyutta hissedebileceği bir orta sınıf yok.” (BRİTANYALI-K-38). Görüşme yapılan bir İspanyol da benzer bir gözlemlerde bulunmuştur: “İspanya’da bir orta sınıf vardır ve çoğunluğu kapsar. Burada orta sınıf yok denecek kadar küçük, yalnızca çok zenginler ve çok fakirler var.” (İSPANYOL-K-32).

Sosyal sınıflar arasındaki uçurumlar yetmezmiş gibi, bir de bölgeler arasında derin farklılıklar olduğu dile getirilmiştir: “Türkiye’de uç noktalar o kadar fazla ki, bir ‘ortalama’dan bahsetmek neredeyse anlamsız. ... Ülkenin ... bölgeleri arasındaki farklılıklar açısından Türkiye bir uçlar ülkesi.” (BRİTANYALI-E-43). Görüşme yapılan kişilerin çoğunun fikir birliği yaptığı bir konu da, İstanbul ve Türkiye’nin batısının oldukça Avrupalı görünmesine rağmen, Türkiye’de bir de Orta Doğu hayat tarzları ve standartları olan Doğu bölgesi var: “Türkiye büyük farklılıklar gösteren bir ülke. İstanbul, Avrupa gibi. ... Ama Doğu veya Orta Anadolu’ya giderseniz, olay tamamen değişiyor.” (FRANSIZ-E-30).

Bu iki Türkiye’nin aynı zamanda bir etnik çizgiyle birbirinden ayrılmış olduğu iddia edilmektedir: “Bu ülke Avrupalı-Arap bir ülke. ... Türkiye’de iki grup var: Avrupalı

görünümlü insanlar ve Orta Doğu görünümlü insanlar. Hangi grup gerçek Türkiye'yi temsil ediyor?" (İTALYAN-E-42). Bu etnik ikilik gözlemine görüşme yapılan İspanyollardan biri de katılıyor: "Anadolu'dan gelenleri görünce, bunlar Asya veya Afrika'dan gelmiş olmalı diye düşünüyorum. ... Avrupalıya benzemiyorlar. ... Örneğin, Sultanahmet'teki tüm insanlar Afrikalı veya Asyalıya benziyor, Avrupalıya değil. ...Taksim'de, İstiklâl Caddesinde de her şey çok karışık: çok Anadolu'lu görünen insanlar ve çok Avrupalı görünen insanlar var..." (İSPANYOL-E-36).

Görüşme yapılan kişilerin pek çoğuna göre Türk toplumunu bölen son çizgi, insanların İslam diniyle olan ilişkisinden geçiyor. Görüştüğümüz bir Britanyalının sözleri bu noktaya örnek olabilir: "Kimilerinin başlarında takkeyle her gün camiye gittiği, kimilerininse dışarı çıkıp, içip eğlendiği bir ülkede olmak ne kadar garip. ... İkisi de aynı anda oluyor. Bu benim için tuhaf." (BRİTANYALI-E-21). Bir İspanyol da benzer bir ifadeyle "Türkiye'de iki farklı kültür var. Biri çok İslamcı, diğeri ise az çok Avrupa kültürüne benziyor," demiştir (İSPANYOL-E-36).

Cemaat (Türkiye) ile Birey (Avrupa) Karşılaştırması

Cemaat ile birey ayrımı Türkiye ile Avrupa arasında genel anlamdaki ikinci fark olarak belirmiştir. Yani, Türkler aile bağları kuvvetli, ataerkil, konuksever, duygusal ve kuralsız, temel gurur kaynağı olarak kişisel başarılarını değil de bir cemaatin üyesi veya bir grubun parçası olmayı gören, ve tabulara uyan kişiler olarak tanımlanmıştır. Avrupalılar ise, bunların tam zıddı olan ve bireysellik ana başlığı altında toplanabilecek özelliklere sahip, yani aileden bağımsız, kadın-erkek eşitliğine inanan, konuksevmez, akılcı ve kuralcı, bir grubun parçası olmaktan çok kendi başarısından gurur duyan, ve tabulara karşı çıkan kişiler olarak nitelendirilmiştir.

Görüşme yapılan kişiler Türk kültürünün belli başlı niteliklerinden birinin aileye bağlılık olduğunu ifade edip,

bu noktayı Avrupa'da aile hayatında ve ailevi değerlerde yaşanan bozulmayla karşılaştırmışlardır. Bir Britanyalıya göre "Türkiye'de aile bağları İngiltere'dekinden çok daha kuvvetli. En büyük farklılıkların başında bence bu geliyor. ... Türkiye'de sizler ailenizle çok daha fazla vakit geçiriyorsunuz." (BRİTANYALI-K-21). Bir Fransız da benzer gözlemlerde bulunmuştur: "Türkiye'de insanlar ... konu ne olursa olsun ... oturup konuşmayı ... seviyorlar ... ve gerçek anlamda bir sosyal hayat var. Avrupa'da, özellikle büyük kentlerde bu tamamen kayboluyor. Aile hissi, grup hissi burada ... Avrupa'dakinden çok daha güçlü." (FRANSIZ-E-30).

Görüşülen kişilere göre, Türk ailesinin kişilere sevecen ve ilgi gördükleri bir ortam sunmak gibi bir artısı olsa da, diğer yandan aynı Türk ailesi erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurduğu, erkeklerin ev işlerinde kadınlara yardımcı olmadığı ataerkil bir kurumdur: "Türkiye'de erkeklerin ev işleri veya çocuk bakımı konusunda bir şeyler yapmaları beklenmiyor, oysa Britanya'da erkekler bu sorumlulukları paylaşırlar." (BRİTANYALI-E-43). Ataerkil aile ayrıca kadınların hürriyetine kısıtlama getirip, onları erkeğe bağımlı kılıyor: "Ne kadar okumuş olursanız olun, bazı gelenekler veya yaşam tarzları hâlâ evde sürebiliyor. Yani erkeğin kadına vurması kabul edilebilir bir davranış olabiliyor. ... Kadının ailesi ona 'Boşanma, sonra tek başına kalırsın. Ne yapabilirsin ki? Bakacak çocukların var,' diyor. Böylece bu zavallı kadın da dayak yemeye devam ediyor. Pek çok şeye, hukuk sistemine, eğitim sistemine rağmen bu hâlâ oluyor..." (BRİTANYALI-K-38).

Türklerin genelde cemaati ve kendinden başkalarını gözetken değer ve tutumları, Avrupalı gözlemcilerin aklında genel bir Türk konukseverliği imajı yaratıyor: "Türkler çok konukseverler. Yeni insanları çok seviyorlar ve hepsini çok iyi karşılıyorlar." (İSPANYOL-K-34). Görüşme yapılan Britanyalılarından biri de, benzer bir saptamada bulunuyor: "Türkiye ile İngiltere arasındaki farklılıkları düşününce aklıma ilk gelen şey Türk konukseverliği. ... Türkiye'de

konuk ağırlamakla İngiltere’de konuk ağırlamak arasında dağlar kadar fark var.” (BRİTANYALI-K-21).

Konukseverlik, ve buna bağlı olarak her an erişilebilirlik ve başkalarına daima açık olmak, görüşme yapılan Avrupalılar için genelde “duygusal” ve “sıcak” bir karakterle bağdaştırılmaktadır. Görüşülen Britanyalılarından biri, “Türkler Britanyalılarından kesinlikle çok daha fazla duygusal,” derken (BRİTANYALI-E-26), bir Fransız “Türkler çok ateşli,” diye eklemiştir (FRANSIZ-E-21). Görüşülen bir Alman ise, “Türkler çok canlılar ve birbirlerine çok yakınlar. Almanlar bu kadar yakın değiller; çok soğuklar. Almanlar yabancı bir kültürü kabul etmekte zorlanırlar. İnsan ilişkileri bakımından Türkiye çok daha iyi,” demiştir (ALMAN-K-51).

Görüşülen Avrupalılar için, Türklere atfedilen bu duygusallığın ve ateşliliğin olumlu tarafları olduğu gibi, bir yandan da “Türk gibi düşünmek” şeklinde ifade edilen, yani aşırı tepkisel, tutarsız, önceden ne yapacağı belli olmayan, zamana ve kurallara saygısızlık gibi olumsuz tarafları da vardır. Duygusallık ve sıcaklık, yani “Türk gibi düşünmek,” hemen ardından “Avrupalı gibi düşünmek” ile, yani akılcılıkla, soğukkanlılıkla, işleri zamanında yapmakla ve kurallara uymakla karşılaştırılmaktadır. Görüşülen bir Britanyalının deyimiyle “Avrupalı gibi düşünmek işleri zamanında yapmak, belli standartlara göre, belli kurallara göre çalışmak [demektir].” (BRİTANYALI-K-38). Görüşme yapılan Almanlardan biri de benzer bir şekilde konuşmuştur: “Avrupalı gibi düşünmek bir düzene girmek, kurallara göre çalışmak demektir. İşin kolayına kaçmamaktır. ... kurallar vardır ve onlara uymak gerekir. Almanlar bu konuda meşhurdur. Yani kuralları vardır ve bu kurallara uyarlar. ... Şimdi, Türklerin Avrupalı gibi düşündüklerini söyleyebilir misiniz?” (ALMAN-K-55).

Cemaat kültürü, genelde cemaat üyelerinin kendi benliklerinin cemaatin kolektif benliğinde adeta eridiği bir kimlik edinme sistemini de beraberinde getirir. Bu kolektif kimlik, kişinin, en büyük onur ve prestij kaynağı olarak, kendi başarılarını değil de bir cemaate ait olmayı gördüğü

cemaatçi bir onur sisteminin varlığına da işaret eder. Böyle bir cemaatçi onur sisteminde, onur, yüksek bir kimlik kulübüne ait olmakla kazanılır; kişinin kendi gayretiyle başardıkları onur edinmede ikinci planda kalır. Görüşme yapılan pek çok Avrupalı, Türklerde büyük ölçüde abartılmış bir ulusal onur gözlemlediklerini söylemişlerdir. Bir Britanyalıya göre, “Türkler, Türk olmakla çok gurur duyuyorlar; ama bir futbol holiganı filân değilsen, Britanyalı olmaktan o derecede gurur duymazsın. ... İnsanların kutlamalar sırasında bayrak asmalarından, milliyetçilik ruhunuzun çok güçlü olduğu belli.” (BRİTANYALI-K-21). Aşırı milliyetçilik hakkında benzer bir gözlem de bir Fransız’dan gelmiştir: “Türkler çok, çok gururlu bir millet[tir]. Kendileriyle, ülkeleriyle gurur duyuyorlar. Bu iyi bir şey de olabilir, ama fazlası da kötü oluyor.” (FRANSIZ-E-30). Görüşülen Britanyalılarından biri Türklerin bu abartılı milli duygularından dolayı, Avrupalıların insan hakları konusundaki eleştirilerine aşırı tepki göstermiş olabileceğine dikkat çekiyor: “Belki Türkiye Cumhuriyeti henüz çok genç olduğundan, Türkler Türklükleriyle fazla gurur duyuyor, başkalarının onlara akıl vermesinden nefret ediyorlar, örneğin insan hakları konusunda olduğu gibi. Daha yumuşak bir yaklaşım AB ile daha iyi sonuçlar verebilir.” (BRİTANYALI-E-26).

Görüşme yapılan kişilere göre, cemaatçi bir kimlik edinme ve onur kazanma sistemi, tabuları yıkma geleneğine sahip Avrupalıların aksine, Türklerin tabulara harfiyen riayet eden bir kültür geliştirmelerine yol açmıştır. Görüşülen bir Fransıza göre, Türk kültürünün tabulara itaat etme özelliğinin ilk işareti güce tapma ve iktidarı elinde tutanların baskılarını sessizce kabullenmedir: “Türkler onaylamadıkları şeyler de olsa, bunlara karşı ayaklanmıyorlar. Başlarına gelenleri pasif bir şekilde kabulleniyorlar. Ya bekliyorlar, ya da kaçıyorlar.” (FRANSIZ-K-35). Pek çok kişiye göre Türklerin güç sembollerine olan zaaflarının bir başka göstergesi de Atatürk resim ve heykellerinin göze batacak kadar çok

sayıda olmasıdır. Bunu, bir Britanyalı, “Her yerde Atatürk’ün resmi var,” diye özetlemiştir (BRİTANYALI-E-26). Bir diğer Britanyalının deyimiyle de “Atatürk, Türkiye’nin çok önemli bir parçasıdır.” (BRİTANYALI-K-21). Görüşülen bir Alman’ın dikkatini çeken nokta ise, Türklerin kendilerini sorgulamama ve özeleştirme yapmama özellikleri olmuştur: “Türkler özeleştirme yapmadıkları için yanlış bir şey yaptıklarında bunu kabul etmiyorlar. Almanlar için özür dileyip hatalarını düzeltmek çok daha kolaydır.” (ALMAN-E-50). Görüştüğümüz bir Fransız ise, Türk öğrencilerin kitaplarda okudukları her şeyi sorgusuzsualsiz doğru kabul etmelerine neden olan, bilim ve bilgi tabularına itaat tavrını eleştirmiştir: “Bir öğretmen olarak, bilgi konusunda aynı fikir yapısına sahip değilim diyebilirim. ... Türk öğrencilerde, belki de İslam’dan kaynaklanan, bilginin kesin bir şey olduğu, çok saygın kişiler tarafından icat edilmiş olan bilgide değiştirilecek hiçbir şeyin olmadığı fikrini gördüm. Biraz Kur’an gibi, ezberlemek zorundasınız ve hiç bir noktasına asla dokunamazsınız. ... Fransa’da bu böyle değil. Bilgi ... her seferinde yeniden yaratmak, ... değiştirmek zorunda olduğunuz bir şeydir. ... Türk öğrencilerinin tek amacı sonuç almak. ‘Bu böyledir’ diyorlar. Ama, ‘bu böyledir’ demek yeterli değildir. ‘Bu neden böyledir?’, önemli olan bu nedeni merak etmektir, bu nedeni açıklamaya çalışmaktır.” (FRANSIZ-E-30).

E) Sonuç

Bu yazı, 18. yüzyıl başlarından bugüne kadar Türkiye’ye yönelik Avrupa kaynaklı dışlayıcı anlatıların izini sürmeyi amaçlamıştır. Dışlayıcı anlatıların, kullanılan dışlayıcı kriterlere göre üç değişik aşamadan geçtiği öne sürülmüştür: İlk aşamada (erken modern dönemden 19. asrın sonlarına) din, ikincisinde (19. asrın sonlarından Soğuk Savaş’ın başlarına) medeniyet, üçüncüsünde ise (Soğuk Savaş sonrası dönem) kültür dışlama faktörü olarak öne çıkmıştır. Soğuk Savaş, Türkiye’nin görece

olarak düşük kültürel değeri yerine görece olarak yüksek güvenlik değerinin öne çıktığı, ve buna bağlı olarak, başları üzerinde sallanan Sovyet kılıcının tehdidi karşısında, Avrupa'nın ve Batı dünyasının Türkiye'yi siyaset ve savunma kurumlarına dahil etmeyi seçtiği bir ara dönem niteliğindedir.

Avrupa'nın Türkiye'yi dışlamak için kullandığı kriterler, yani, din, medeniyet ve kültür hakkında söylenecek ilk şey, her aşamada kullanılan kriterin giderek daha fazla belirsizleşmesi, ve bunun sonucunda Avrupa'nın kesin sınırlarını çizmenin giderek daha da zorlaşmış olmasıdır. Diğer bir deyişle, "kültür" "medeniyet"ten, "medeniyet" de "din"den daha belirsiz bir kriterdir. Din adamları, siyasetçiler ve edebiyatçılar gibi okur-yazar kesimden gelen Avrupalıların öne sürdükleri dışlayıcı argümanlar, sıradan insanlarınkine göre, dışlayıcı olmanın da ötesine geçerek, düpedüz reddiyeci bir havaya sahiptirler. Diğer taraftan, sıradan Avrupalılarla yapılan görüşmelerden elde edilen dışlayıcı temalar, okur-yazar kesimininkilerle kıyaslandığında, kendi içlerinde tutarlı olmayan, kesinlikten uzak, kararsız ve mütereddit anlatılardır. Üstelik, giriş bölümünde de belirtildiği gibi, neredeyse tüm görüşmelerde, dışlayıcı ve içleyici görüşler diyalektik bir etkileşim halindedirler. Türkiye ve Türk insanı hakkında gündelik hayat deneyimlerinden yola çıkarak konuşan sıradan Avrupalıların Türkiye'nin Avrupalı kimliği konusunda şüphesiz "tereddüt"leri olsa da, bu tereddütler çok nadiren bariz bir dışlamacığa ve reddiyeciliğe varmıştır. Görüşmelerde ve entellektüel metinlerin bazılarında görülen bu "karmaşa" ve "tereddüt," Türkiye ile Avrupa arasındaki kültürlerarası diyalogun başlangıç noktası olarak kullanılabilir.

F) Görüşülen Kişilerin Listesi

Tüm görüşmeler, 2001/2002 Akademik Yılı Güz Döneminde, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve

Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde verdiğim POLS 245 "Türk Siyasal Hayatına Giriş" dersinin dönem ödevini hazırlayan öğrenciler tarafından yapılmıştır; kendilerine teşekkür ederim. Görüşülen kişilerin gerçek isimleri, kendi istekleri doğrultusunda saklı tutulmuştur.

Referans Kodu	Alman-M-24
Görüşmeyi Yapan Kişi	Vepaguli Nazarov
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	25.Ekim.2001, İstanbul
Referans Kodu	Britanyalı-M-43
Görüşmeyi Yapan Kişi	Süleyman Cenan Batur
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	30 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	İspanyol-M-36
Görüşmeyi Yapan Kişi	Özer Yördem
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	26 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	İtalyan-M-42
Görüşmeyi Yapan Kişi	Pittaya Tawantarong
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	26 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	İspanyol-W-34
Görüşmeyi Yapan Kişi	Sedef Işıldak
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	18 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	Alman -M-50
Görüşmeyi Yapan Kişi	Ülgen Köse
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	16 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	İspanyol-W-32
Görüşmeyi Yapan Kişi	Pınar Doğan
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	22 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	Britanyalı-M-26
Görüşmeyi Yapan Kişi	Burcu Şahinalp
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	17 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	Alman -W-51
Görüşmeyi Yapan Kişi	Miray Tanışkan
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	31 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	Britanyalı-W-38
Görüşmeyi Yapan Kişi	Işık Üzel
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	28 October 2001, İstanbul
Referans Kodu	Alman-W-55
Görüşmeyi Yapan Kişi	Işık Üzel

Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	28 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	İspanyol-M-59
Görüşmeyi Yapan Kişi	Nükhet Nur Arpacı
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	26 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	Fransız-M-30
Görüşmeyi Yapan Kişi	Ramazan Arıkan
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	23 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	Britanyalı-W-21
Görüşmeyi Yapan Kişi	Ceren Yücelen
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	24 Ekim 2001, İstanbul
Reference Code	Fransız-W-35
Görüşmeyi Yapan Kişi	Gökçen Öğrük
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	17 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	Fransız-M-21
Görüşmeyi Yapan Kişi	Mehmet Peker
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	27 Ekim 2001, İstanbul
Referans Kodu	Britanyalı-W-21
Görüşmeyi Yapan Kişi	Asuman Çetiner
Görüşmenin Yapıldığı Tarih ve Yer	27 Ekim 2001, İstanbul